

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Pavla Čepičková

Specifika institucí náhradní rodinné péče

Specifics of alternative family care institutions

Horšovský Týn 2015

vedoucí práce: Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce Doc. PhDr. Jaroslavu Koťovi za milé a vstřícné vedení, cenné rady a připomínky k této práci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Horšovském Týně dne 7.5. 2015

Podpis:

Anotace diplomové práce:

Název práce:	Specifika institucí náhradní rodinné péče
Jméno a příjmení:	Pavla Čepičková
Katedra:	Katedra pedagogiky Filozofické fakulty UK v Praze
Obor:	Pedagogika
Vedoucí diplomové práce:	Doc. PhDr. Jaroslav Koťa
Počet stran:	79
Rok obhajoby:	2015

Klíčová slova:

- Náhradní rodinná péče
- Adopce
- Pěstounská péče
- Ústavní výchova
- Dětský domov
- Šance pro budoucnost

Resumé:

Smyslem této diplomové práce je popsat jednotlivá specifika institucí náhradní rodinné péče. Teoretická část přiblíží historii adopce a pěstounské péče. Dále popíše její jednotlivé formy – adopci, pěstounskou péči, poručenství, ústavní výchovu či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Praktická část se zabývá dětskými domovy. Konkrétně popisuje Dětský domov Horšovský Týn. Dále řeší možné následky ústavní výchovy a vliv projektu Šance pro budoucnost na uplatnění dětí z dětských domovů v reálném životě.

Specifics of alternative family care institutions

The Keywords:

- Substitute Family Care
- Adoption
- Foster care
- Constitutional Education
- Children's Home
- Chances for the Future

Abstract:

The purpose of this thesis is to describe the specifics of individual foster care institutions. The thesis consists of two parts. The theoretical part illustrates the history adoption and foster care. Moreover various forms of alternative family care will be described - adoption, foster care, guardianship, institutional care or facilities for children requiring immediate assistance.

The practical part deals with the children's homes. It describes Children's Home in Horšovský Týn. It also addresses the potential consequences of constitutional education and the effect of project Chances for Future on careers of children from children's homes.

OBSAH

1	ÚVOD	8
	TEORETICKÁ ČÁST	10
2	HISTORIE NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	10
2.1	HISTORIE ADOPCE	10
2.2	HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE	12
3	FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, JEJICH CHARAKTERISTIKA A SOUČASNÝ STAV	14
3.1	SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE	16
3.2	PĚSTOUNSKÁ PÉČE	16
3.2.1	<i>SOS dětské vesničky</i>	<i>19</i>
3.3	PORUČENSTVÍ, POKUD PORUČNÍK O DÍTĚ OSOBNĚ PEČUJE.....	20
3.4	OSVOJENÍ.....	22
3.5	ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	24
3.6	UMÍSTĚNÍ A POBYT DÍTĚTE V ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC	31
3.6.1	<i>Fond ohrožených dětí – Klokánek.....</i>	<i>34</i>
	PRAKTICKÁ ČÁST	36
4	DĚTSKÝ DOMOV JAKO NEJROZŠÍŘENĚJŠÍ FORMA NRP U NÁS	36
4.1	DĚTSKÝ DOMOV HORŠOVSKÝ TÝN	36
4.2	MOŽNÉ DŮSLEDKY ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A UPLATNĚNÍ DĚTÍ VYRŮSTAJÍCÍCH V DĚTSKÝCH DOMOVECH V REÁLNÉM ŽIVOTĚ	37
5	ORIENTAČNÍ PRŮZKUM.....	40
5.1	TÉMA ORIENTAČNÍHO PRŮZKUMU	40
5.2	CÍL ORIENTAČNÍHO PRŮZKUMU.....	40
5.3	CHARAKTER. PROJEKTŮ ŠANCE PRO BUDOUCNOST A KROK DO ŽIVOTA 1	40
5.4	METODA ORIENTAČNÍHO PRŮZKUMU	43
5.5	POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU	43
5.6	OTÁZKY ORIENTAČNÍHO PRŮZKUMU	43
5.7	REALIZAČNÍ PLÁN	44

5.8	ZÁZNAM ODPOVĚDÍ ŘÍZENÉHO INTERVIEW.....	45
5.9	VYHODNOCENÍ ORIENTAČNÍHO PRŮZKUMU.....	58
6	SHRNUTÍ A DISKUSE	66
7	ZÁVĚR.....	68
8	ZDROJE A LITERATURA.....	70
9	SEZNAM TABULEK, OBRÁZKŮ, GRAFŮ A PŘÍLOH	73

1 Úvod

Osobnost člověka je dána nejen geneticky a vrozenými charakteristikami, ale především se utváří prostředím, ve kterém dítě a později mladý člověk vyrůstá. Nejlepší pro vývoj dítěte a jeho budoucí život je rodinné prostředí. Rodina totiž uspokojuje základní potřeby dětí a to nejen biologické a ekonomické, ale především emocionální. Dává tak dětem pocit bezpečí, jistoty, lásky, zázemí a vytváří pevné vazby v rámci rodinných vztahů. Z toho všeho čerpá dítě po celý svůj život a to v rámci partnerských vztahů, pracovních aktivit, volného času apod. Ne všechny děti mají to štěstí mít rodinu. Některé o ni přijdou, o jiné se rodiče nezajímají, některé jsou zanedbávány či dokonce týrány, jiným není schopna rodina zajistit dostatečné existenční zázemí. V těchto případech přichází v úvahu náhradní výchova. Nejadekvátnější formou je samozřejmě adopce, která beze zbytku simuluje vztah mezi rodinou a dítětem. Ta ovšem není vždy možná. Jsou pro to různé důvody. Nejčastěji takové, že rodiče dětí nejsou zbaveni rodičovské odpovědnosti nebo nechtějí dát souhlas s adopcí anebo prostě jen proto, že dítě bylo odebráno rodičům, kteří se o něj v danou chvíli nemohou postarat ať už z důvodu nemoci, těžké životní situace či odnětí svobody a je reálné, že v průběhu času toho zase schopni budou. Pro takové případy existují různé instituty náhradní výchovy, mezi něž řadíme pěstounskou péči, poručenství, ústavní výchovu nebo relativně novou formu, kterou poskytují zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. To všechno jsou alternativy k rodinné péči, které se v rámci svých možností snaží dětem pomoci. Nezastupitelná role a význam rodiny pro dítě je v dnešní době už znám, proto se i současná náhradní výchova snaží co nejvíce připodobnit rodině a jejímu prostředí. V dnešní době tak existují především dětské domovy rodinného typu. V blízké době se také plánuje z velké části rušit ústavní výchovu a preferovat pěstounskou péči.

Diplomová práce s názvem Specifika institucí náhradní rodinné péče je rozdělena do dvou vzájemně provázaných celků. Jedná se o teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce popisuje historii náhradní rodinné péče a její jednotlivé formy – adopci, pěstounskou péči, poručenství, ústavní výchovu či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Praktická část se zabývá dětskými domovy, v současné době nejrozšířenější náhradní rodinnou péčí u nás. Popisuje konkrétní Dětský domov Horšovský Týn, kde již dvanáct let pracuji jako vychovatelka a zabývá se možnými následky ústavní výchovy a uplatněním dětí z dětských domovů v reálném životě. Důležitou součástí praktické části je orientační šetření s názvem „Přínos projektu Šance pro budoucnost z pohledu bývalých klientů Dětského domova Horšovský Týn.“

Cílem práce je vytvořit stručný přehled a charakteristiku náhradní výchovy v České republice, popsat instituci dětského domova a projekt Šance pro budoucnost, který měl usnadnit mladým lidem ze sociálně znevýhodněného prostředí uplatnění na trhu práce a sociální integraci při vstupu do života. Dílčím cílem bylo prostřednictvím orientačního šetření zjistit, zda byl tento projekt pro mladé lidi z Dětského domova Horšovský Týn přínosný a nakolik a v čem jim v reálném životě pomohl.

Metodou orientačního šetření je řízené interview s bývalými klienty Dětského domova Horšovský Týn, kteří v době svého odchodu z domova absolvovali vzdělávací programy v rámci projektu Šance pro budoucnost.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Historie náhradní rodinné péče

2.1 Historie adopce

Schopnost přijmout cizí dítě za vlastní je tendence hluboce zakořeněná do biopsychické výbavy člověka a je to v živočišné říši dost vzácný, i když ne zcela výjimečný jev. Tato schopnost je dána nejen podle očekávání ženám nýbrž i mužům.¹ Na rozdíl od vztahu, který je založen na genetickém spojení, je na počátku náhradní rodinné péče v čele s adopcí především slib, stát se trvalou rodinou dítěti, které se narodilo někomu jinému.² Bohužel jsou v lidské historii doklady spíše o opačných tendencích, kdy jsou děti odkládány nebo dokonce usmrcovány.

Zákonnou úpravu osvojení znal již starověký Řím. Zákon pravil „adoptio naturam imitatur“, což vyjadřuje, že vztah mezi osvojencem a jeho osvojitelem je podobný vztahu mezi vlastním dítětem a jeho rodiči.³

Postupný vývoj adopce je v souladu s evropským vývojem a humanizací společnosti. První fáze je již zmíněná starořímská úprava, kdy je prioritní zájem osvojitele nad zájmem dítěte. Adopce plní především účel zachování kontinuity rodového jména a majetku a je praktikována hlavně ve vyšších společenských kruzích.

Další fází je středověk a novověk, kdy přichází změny díky křesťanství. To se snaží děti chránit a vyzývá k milosrdenství. Cesta za práva dětí je ovšem dlouhá a trnitá. V té době začínají vznikat různé nalezince a útulky pro opuštěné děti. První zprávy o útulku pro děti jsou z Konstantinopole z roku 335 a první nalezinec byl zřízen v Miláně v roce 787. Ještě předtím však byly ve vybraných kostelích zřízeny nádoby, kam matky mohly odkládat své čerstvě narozené děti. Papež Inocenc III. zřídil v roce 1198 nalezinec s tzv. tornem, což byl předchůdce dnešních babyboxů. Tato schránka byla zabudovaná do zdi kláštera, a otočením se dítě dostalo dovnitř.

Torny byly na počátku 20. století zrušeny, aby začátkem 21. století byly zavedeny znovu ve formě babyboxů. Babyboxy pro odložené děti chtějí pomáhat dětem, ale i rodičům a matkám, které se v tíživé situaci nedokážou postarat o novorozence. Odložení dítěte do babyboxu není trestné a je zcela anonymní.⁴

¹ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 15

² Schoolerová, J. E. Adopce vztah založený na slibu, s. 7-8

³ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 17

⁴ Babybox, 2012

Vrátíme-li se do historie, tak ve středověku adoptuje oficiálně děti pouze šlechta a to znovu k zachování rodu a majetku. Lidé z nižších vrstev přijímají cizí děti hlavně jako levnou pracovní sílu. Nalezince v období středověku a novověku byly zásobárnou dětí pro adopci a později i pěstounskou péči. Opuštěné děti a sirotci, kterých se nikdo neujal, končily často jako žebráci či zločinci v nejnižší společenské vrstvě.

Třetí fáze je charakterizována dobou osvícenství a racionalismu. Jsou zřizovány oficiální nalezince pod patronací císaře Josefa II., ve Vídni v roce 1784, v Praze v roce 1789. Vývoj nalezinců je formován myšlenkami Rousseaua a Pestalozziho, kteří kladou důraz na výchovu nalezených dětí a nalezince bývají nazývány sirotčinci. Romantismus sebou přinesl vlnu soucitu, humanismu a filantropismu.

Čtvrtou fází je období první republiky, které především zpočátku díky první světové válce přineslo velké množství sirotek. V kontextu náhradní rodinné výchovy se rozvíjí takové obory jako pedagogika, psychologie, dětské lékařství či interdisciplinární věda o dítěti tzv. pedologie.⁵

Pátou fází představuje období po druhé světové válce, kdy byla prosazována kolektivní výchova a naopak výchova rodinná byla upozadována. Přelomem pak byl zákon o rodině z roku 1963, který znovu začal preferovat rodinu mezi ostatními výchovnými institucemi.

Zajímavá je též právní úprava adopce v naší historii. V 19. století se v Rakousku-Uhersku proces adopce řídil podle obecného zákoníku občanského z r. 1811. Podle tohoto právního předpisu musel být osvojitel muž a nesměl mít vlastní děti a muselo mu být nejméně 50 let. Navíc otec nesměl osvojit své nemanželské dítě. Občanský zákoník z roku 1914 snížil hranici na 40 let a postupně mohly děti osvojovat i ženy. Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem nesměl být menší než 18 let. V případě osvojení svého nemanželského dítěte mohl být osvojitel mladší než 40 let. Společnými osvojiteli mohli být pouze manželé, v případě jednoho osvojitele, musel souhlasit manžel či manželka. Existovala adopční smlouva, podle které se mohly různě upravovat majetkové poměry a dítěti zůstávala dědická práva vůči původní rodině. S adopcí museli souhlasit pokrevní rodiče, pokud ještě žili. V případě, že měli odlišný názor, bral se v potaz názor otce.

Podle rodinného práva z roku 1949 dostávají nemanželské děti stejná práva jako děti narozené v manželství. Zásadní je pak novela zákona 15/1958 Sb. o změně předpisů o osvojení, která zavádí dva druhy osvojení, které platí dodnes. Jedná se o adopci zrušitelnou a nezrušitelnou. Adopcí vznikají vztahy mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem

⁵ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 20-21

a vlastním dítětem a ruší se původní vztah k vlastní rodině. Vznikají i nové příbuzenské vztahy v rámci rodiny. Zákon z roku 1963 již definitivně upřednostňuje zájem dítěte nad zájem rodičů či osvojitelů. Před adoptí je dítě tři měsíce v rodině v preadopční péči. Nezrušitelně adoptovat lze jen dítě starší jednoho roku. Pokud neosvojují oba manželé, je třeba souhlasu toho druhého. Zákon též stanovuje, za jakých podmínek je nebo není potřeba souhlas biologických rodičů. V určitých případech soud může pokrevní rodiče zbavit jejich rodičovských práv, a to v případě, že o dítě neprojevují opravdový zájem (dříve platilo po dobu jednoho roku, poté půl roku u starších dětí a dva měsíce po narození dítěte).⁶ Více podrobností k současnému stavu uvedu v jednotlivých kapitolách.

2.2 Historie pěstounské péče

Za předchůdce pěstounské péče považuje Matějček⁷ instituci kojných. Kojné se vyskytovaly již ve starém Římě a nabízely své služby manželkám patricijů. Ve středověku byly kojné součástí služebnictva a v některých zemích byly dokonce děti na dva roky posílány na výchovu na venkov ke kojným. Na konci 18. století se kojné a chůvy začínají nazývat pěstounkami a funkce kojných postupně plynule přechází v pěstounskou péči. V nalezincích bývala vysoká úmrtnost a sotva 15% dětí se dožívalo věku 10 let. Na fungování nalezince a následné pěstounské péče přispíval zemský fond. Plat pěstounů často tvořil přivýdělek méně majetným vrstvám a byl sestupný vzhledem k věku dítěte. Aby si pěstounka mohla vyzvednout příspěvek na dítě, musela mít každý měsíc od faráře potvrzení, že dítě dosud žije. Pěstounská péče trvala pouze do šesti let věku, pak bylo dítě vráceno do ústavu, prošlo krátce klášterem v Karlíně a bylo odesláno do své domovské obce, kde bylo svěřeno rodině, která se o něj přihlásila. Ve skutečnosti ale děti často bohužel končily chozením po žebrotě.

Postupně lze však zaznamenat vývoj k lepšímu. „V roce 1902 Zemský výbor v Čechách pro děti a mládež zřizuje sirotčí fond a od roku 1904 vznikají v jednotlivých okresech Okresní komise pro péči o mládež, jejichž úkolem je starat se o děti opuštěné a osiřelé. V roce 1908 vzniká ve Vídni říšské Ústředí péče o mládež a téhož roku v Praze i samostatná Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě.“⁸ Zde se na dobrovolné bázi soustřeďují odborníci z různých odvětví a koordinují činnost Okresních komisí péče o mládež. Na konci první světové války má ve správě již 15 ústavů.

První republika měla tedy v péči o osiřelé děti na co navazovat. V roce 1931 fungovalo pod okresy 31 sirotčinců a stát se staral o 60 dětských domovů, které byly

⁶ Vodák, P. Problémy osvojení dětí, s. 29

⁷ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 25

⁸ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 28

určeny k dočasnému pobytu dětí. Díky nízkému počtu dětí (cca 20) měly rodinný ráz a svým pojetím se podobaly dnešním diagnostickým ústavům. Děti za čas většinou přešly do pěstounské rodiny, nebo se vrátily do rodiny původní. Pokud ani jedna možnost nepřicházela v úvahu a vhodná pěstounská rodina se nenašla, tak děti přecházely do ústavů pro starší děti nebo do zařízení pro „mládež úchylnou“.

Matějček uvádí čtyři druhy tehdejší pěstounské péče:⁹

- Pěstounská péče nalezenecká, která navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci. Dítě v této péči bylo do určitého věku (za Rakouska-Uherska do šesti let věku, dále pak do deseti či šestnácti let). Pěstouny vybíral a později na ně dohlížel ústav na základě tzv. ústavního poručení;
- Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež. Podle zákona z roku 1921 o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských byli vybíráni kvalitní pěstouni, kteří byli schopni dítě hmotně i výchovně zabezpečit;
- Pěstounská péče v tzv. koloniích. Rodinné kolonie fungovaly v obcích, v několika blízkých obcích či okresech. Tím, že se rodiny nacházely vzájemně blízko sebe, bylo jednodušší jim poskytovat pomoc nebo je kontrolovat, zda výchovu zvládají. V roce 1937 existovalo 24 takových kolonií;
- Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny bez soudního jednání. Později se změnila ve svěřování dětí prarodičům či jiným příbuzným. Tento způsob jako jediný přetrval až do sedmdesátých let minulého století.

⁹ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 29-30

3 Formy náhradní rodinné péče, jejich charakteristika a současný stav

Abychom rozuměli tomu, co náhradní rodinná péče přesně znamená, je dobré nejdříve vymezit základní pojmy. Podle autorů Pedagogického slovníku je „výchova proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujiící jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“¹⁰ Stručněji řečeno se jedná o „pozitivně zaměřené formování vychovávaného vychovatelem.“¹¹

Péče je pak ekvivalentem anglického care či custody, což znamená hlídání, dozor, dohled, kontrola a to i ve smyslu řízení, aktu zájmu o daný objekt. Škoviera¹² uvádí předmět péče „uspokojování základních životních potřeb, potravy, oděvu, obydlí, vzdělání apod.“

Výchova je podle něj na rozdíl od péče obousměrnou a oboustrannou aktivitou, ve které je zásadní vzájemná nezávislost osob. Výchova je zaměřena na naplnění sociálních a psychologických potřeb, zatímco péče na naplnění potřeb biologických. Aktérem péče je pečovatel a aktérem výchovy je vychovatel. Proto se tento autor přiklání k pojmu náhradní výchova.

Náhradní výchovná péče je „forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti.“ Náhradní rodinná péče je pak „forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“¹³

Náhradní rodinná péče se v České republice řídí podle následujících právních předpisů:

- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád;
- Haagskou úmluvou o ochraně dětí a mezinárodním osvojení z roku 1993;
- Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb;
- zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník, s. 277-278

¹¹ Janiš, K. Kraus, B. Vacek, P. Kapitoly ze základů pedagogiky, s. 20

¹² Škoviera, A. Dilemata náhradní výchovy, s. 30

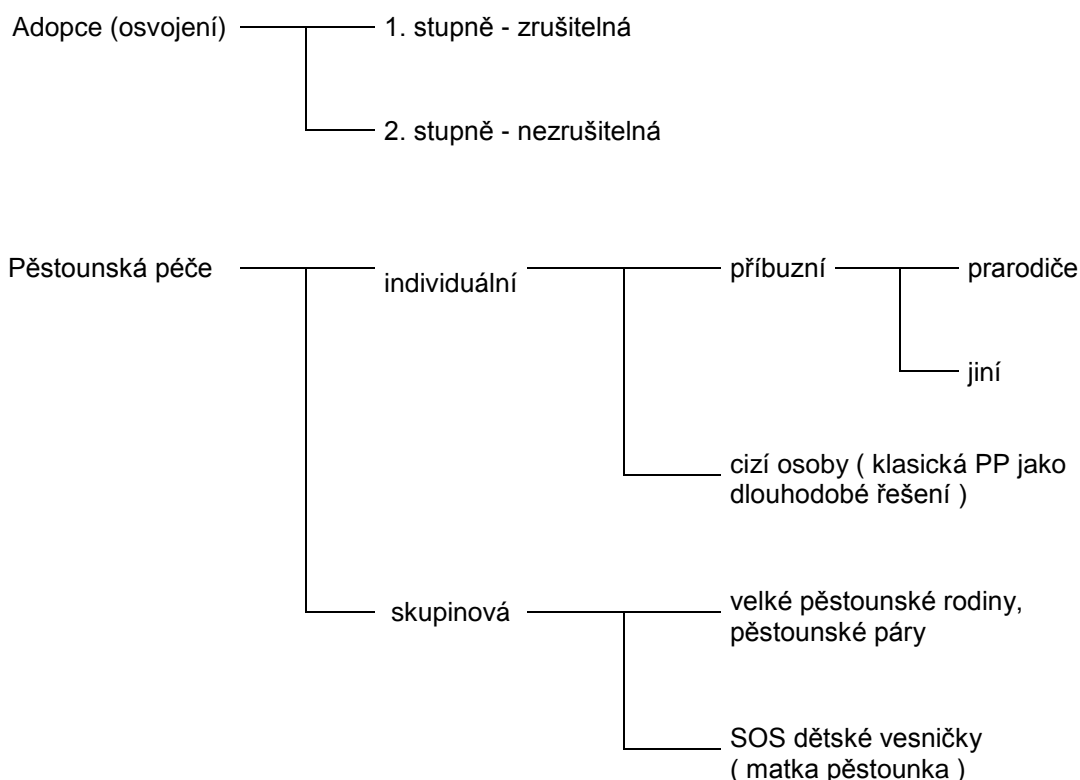
¹³ Matějček, Z. Náhradní rodinná péče, s. 31

Výchova dětí a péče o ně a jejich příznivý vývoj je především povinností a právem obou rodičů. V České republice žije přibližně 1% všech dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině (cca 20 000). Pouze 2% z tohoto počtu jsou sirotci, ostatní, tedy 98% vlastní rodiče má, ale ty se o ně z nejrůznějších důvodů nemohou, nechtějí nebo neumí starat. V situacích, kdy děti nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy, která je také obsahem činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí.¹⁴

Formy náhradní výchovy upravené zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině jsou následující:

- svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče;
- pěstounská péče;
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje;
- osvojení;
- ústavní výchova;
- umístění a pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Náhradní rodinná péče má následující rozdělení:¹⁵

Obrázek 1: Náhradní rodinná péče

Zdroj: vlastní, zpracováno podle Kovařík, J. Šmolka, P. Současná rodina – problémy, konstanty, proměny, naděje.

¹⁴ Náhradní výchova, MPSV, 2012

¹⁵ Kovařík, J. Šmolka, P. Současná rodina – problémy, konstanty, proměny, naděje, s. 29

3.1 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Zákon o rodině stanovuje možnost svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Děje se tak v případech, kdy to vyžaduje zájem dítěte. Osoba, které je dítě svěřeno, musí poskytovat záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasit. Při výběru vhodné osoby dává soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. Podle §45 zákona o rodině „je dítě možno svěřit i do společné výchovy manželů. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Po rozvodu manželů rozhodne soud o výchově dítěte; do rozhodnutí soudu společná výchova trvá. Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.“¹⁶

Při rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče musí soud vymezit rozsah jejich práv a povinností k dítěti. Především se jedná o právo a povinnost zajistit péči o osobu dítěte a zastupovat dítě v běžných záležitostech. Rovněž je žádoucí vymezit právo osoby, do jejíž výchovy je dítě svěřováno, přijímat pro dítě výživné od rodičů, hospodařit s výživným a v případě neplacení výživného právo vymáhat výživné po rodičích. Rodiče mají stále vyživovací povinnost k dítěti. Výživné by měli platit k rukám fyzické osoby, které soud svěřil dítě do výchovy. Není-li soudem rozhodnuto jinak, zůstává rodičům zachována také rodičovská zodpovědnost k dítěti a rodiče jsou nadále zákonnými zástupci dítěte.¹⁷ Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče je krátkodobou formou řešení situace dítěte a tato fyzická osoba za něj nese osobní odpovědnost. V praxi se tato forma využívá např. při delším vycestování rodičů do zahraničí, kdy rodiče svěří dítě prarodičům či jiným blízkým osobám.

3.2 Pěstounská péče

Další formou náhradní výchovy je pěstounská péče, která se na rozdíl od adopce týká dětí, jež nejsou tzv. právně volné. Zákon o rodině¹⁸ hovoří o tom, že soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě – pěstounovi, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěření do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost a není zákonným zástupcem dítěte.

¹⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

¹⁷ Náhradní výchova, MPSV, 2012

¹⁸ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Základním účelem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinu dětem, které:

- nemají možnost dlouhodobě vyrůstat v rodině, jež tvoří jejich vlastní biologičtí rodiče;
- ústavní péče by ohrožovala či narušovala jejich vývoj;
- nemohou být svěřeny do osvojení a to z právních, sociálních, zdravotních či psychologických důvodů.

V případě svěřením dítěte do této péče není v zásadě vyloučen styk dítěte se svými biologickými rodiči. Ti také mají právo o dětech rozhodovat v zásadních věcech, pokud ovšem nejsou v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebo jí nejsou zbaveni nebo není její výkon pozastaven. Jedná-li se tedy např. o rozhodnutí o volbě povolání či vycestování do zahraničí rozhodují zde pokrevní rodiče. Pěstouni mají právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů. Dávky pěstounské péče však náleží jen jednomu z manželů. Biologičtí rodiče či jiné osoby povinné poskytovat výživné dítěti musí toto výživné stanovené soudem poukazovat příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Než soud rozhodne o svěřením dítěte do pěstounské péče, musí si vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zda osoba, která se má stát pěstounem je vhodná pro výkon této péče.

Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů, ovšem učiní tak vždy, když o to požádá pěstoun (§ 45a odst. 3 zákona o rodině). Pěstounská péče pak zaniká dosažením zletilosti dítěte, tj. v jeho 18 letech. Dítě v pěstounské péči je povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna; pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.¹⁹

V některých případech může být dítě před rozhodnutím soudu o pěstounské péči dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče budoucího pěstouna. To se nazývá předpěstounská péče. K tomu je potřeba souhlas rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci dítěte. Souhlasu ovšem není potřeba, pokud je dítě v ústavní výchově či v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu.

¹⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Dítěti v pěstounské péči náleží podle zákona o státní sociální podpoře²⁰ příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči a pěstounovi za výkon pěstounské péče měsíční odměna za každé svěřené dítě. Kromě těchto dávek se pěstounům poskytuje znovu podle zákona o státní sociální podpoře jednorázový příspěvek při převzetí dítěte.

Pokud má pěstoun v péči nejméně čtyři děti, má nárok na příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče – individuální a skupinová. Individuální se realizuje prostřednictvím rodin, jednotlivců či manželských párů. Skupinová je vykonávána v zařízení pro výkon pěstounské péče. Na rozdíl od individuální pěstounské péče uzavírá ve skupinové pěstounské péči pěstoun se zřizovatelem dohodu o výkonu pěstounské péče v zařízení a pobírá odměnu, která se posuzuje jako plat – je tedy zdravotně a sociálně pojištěn. Ostatní hmotné nároky resp. pěstounské dávky jsou shodné s dávkami individuální pěstounské péče (viz příloha 1). Pro srovnání uvádím náklady na jedno dítě v Dětském domově Horšovský Týn (viz příloha 2).

Podrobnosti o výkonu pěstounské péče v zařízeních pro výkon pěstounské péče upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí v ustanovení § 44 až 47.

Ročně bývá v ČR do pěstounské, ale též poručenské péče, které se budu věnovat později, svěřováno cca 700 dětí, z toho zhruba polovinu představují děti přecházející přímo od rodičů do péče příbuzných. Kolem 350 dětí bývá do pěstounské péče umisťováno z péče ústavní.²¹

Na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí může soud také svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu (zákona o sociálně-právní ochraně) zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu, a to na:

- dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat;
- dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a zákona o rodině dát souhlas rodiče s osvojením;
- nebo dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení § 68 zákona o rodině.

²⁰ Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře

²¹ Pěstounská péče, FOD, 2012

Soud je ale v těchto případech povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče a za tím účelem si vyžádat také zprávy od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany.

3.2.1 SOS dětské vesničky

Jednou z nejvýznamnějších forem skupinové pěstounské péče jsou SOS dětské vesničky. Historie těchto zařízení se začala v rakouském Imstu, kde v roce 1949 vznikla úplně první SOS dětská vesnička. Dnes fungují ve 132 zemích světa. V tehdejší Československu vznikla první vesnička ve druhé polovině 60. let a to díky přechodnému uvolnění politických poměrů a aktivizaci občanské společnosti. V roce 1968 vznikl Kruh přátel SOS dětských vesniček, který inicioval celonárodní sbírku, z jejího výtěžku byla financována výstavba první SOS dětské vesničky v Karlových Varech v Doupči. Rok 1974 přinesl nucený převod pod pravomoc státu a občanské sdružení SOS dětské vesničky začalo znovu fungovat až po roce 1989. Od roku 1993 je Sdružení SOS dětských vesniček členem mezinárodní organizace SOS Kinderdorf International, která zastřešuje činnost vesniček po celém světě. Dnes provozuje Sdružení SOS dětských vesniček v České republice celkem tři vesničky. Nejstarší z nich je ta karlovarská z roku 1969, v roce 1973 vznikla vesnička ve Chvalčově ve Zlínském kraji a poslední byla otevřena v roce 2003 v Brně – Medlánkách.²²

Základní cíl SOS dětských vesniček je dát domov dětem, o které se jejich původní rodina nemůže či nechce postarat. Poskytují tedy náhradní rodinnou péči ve formě skupinové pěstounské péče. Podle českých zákonů jsou vesničky zařízení pro výkon pěstounské péče. Pěstounky – matky jsou školeny a vychovávají děti v sourozeneckých skupinách po cca 5-7 dětech. Dětem není zamezen kontakt s biologickou rodinou, naopak je podporován. Vesničky se skládají z několika rodinných domů, ve kterých žije vždy jedna pěstounská rodina. Pěstouni mají odbornou pedagogickou i psychologickou pomoc a jsou finančně podporováni, aby mohli dětem zajistit účast na různých volnočasových aktivitách.

SOS dětské vesničky si uvědomují, jak těžký je pro mladé dospělé přechod z vesničky do běžného samostatného života. Proto podporují přípravu mládeže na odchod v rámci programu SOS Komunity mládeže, kdy se mladí lidé blíží věku 18 let a poskytují též služby následné péče prostřednictvím programu Polozávislého bydlení.

²² SOS dětské vesničky, 2012

Hlavními cíli Sdružení SOS dětských vesniček je:²³

- obhajovat a podporovat práva dětí v České republice, jak je zakotveno v Úmluvě o právech dítěte Organizace spojených národů z roku 1989;
- prostřednictvím činnosti SOS dětských vesniček v souladu s modelem péče o děti v SOS dětských vesničkách a dalšími formami náhradní rodinné péče poskytovat odbornou péči a podporu opuštěným a ohroženým dětem, které nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve své vlastní rodině;
- pomáhat mladým lidem při vstupu do samostatného života poskytováním všech forem péče v rámci Sdružení (SOS dětské vesničky, komunity mládeže, polozávislé bydlení, následná péče);
- poskytovat odbornou péči a podporu dětem, mládeži a rodinám v nouzi.

Na závěr statě o SOS dětských vesničkách nemůžu neuvést slova Zdeňka Matějčka z knihy *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*: „Mimořádně vydatným zdrojem poučení nám byla naše první SOS dětská vesnička v Doubí. Tam totiž na začátku sedmdesátých let přišlo v krátké době skoro sto dětí, které jsme před tím znali z dětských domovů nebo psychiatrických léčeben. Mohli jsme tedy sledovat, co se s nimi děje, když z citově chudého prostředí tzv. kolektivní výchovy přejdou do prostředí rodiny, byť náhradní a svým způsobem umělé. Dala by se o tom napsat celá kniha, ale to základní a podstatné bylo zjištění, že se tu dřívější citové ochuzení dětí vyrovnává a že tedy toto nové prostředí působí léčebně.“²⁴

Ze své vlastní praxe mohu podotknout, že péče v dětských domovech se v posledních letech výrazně změnila a troufám si říci, že k lepšímu. V dnešní době děti v dětských domovech nevyrostají od 3 let, ale často přicházejí v období staršího školního věku nebo dokonce až v období adolescence. Takové děti si přinášejí citovou újmu již z rodiny a jejich další výchova je daleko náročnější. Naše společnost a sociální systém dává nezodpovědným rodičům stále nové šance, co ale vyroste z jejich dítěte, které žije v patologickém prostředí?

3.3 Poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje

Jedna z možností, jak zajistit dítěti rodinnou péči, je poručenství. Pokud poručník o dítě osobně pečuje a naplňuje všechny složky rodičovské zodpovědnosti, nastupuje namísto

²³ SOS dětské vesničky, 2012

²⁴ Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 23-24

rodičů téměř v celém rozsahu.²⁵ V těchto případech řadíme poručenství do forem náhradní výchovy, přesněji do forem náhradní rodinné péče. Zákon o rodině vymezuje použití poručenství v následujících situacích:²⁶

- oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli;
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti;
- výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven;
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

Zákon pak hovoří o tom, že poručník bude nezletilé dítě:

- vychovávat;
- zastupovat;
- spravovat jeho majetek místo rodičů.

Poručník musí být způsobilý k právním úkonům a měl by svým způsobem života dávat záruky, že bude povinnosti plnit řádně a v zájmu dítěte. V případě, že poručník o dítě osobně pečuje, náleží jemu i dítěti dávky státní sociální podpory jako dítěti svěřenému do pěstounské péče a pěstounovi. Poručníkem bývají nejčastěji ustanoveni blízcí příbuzní dítěte či osoby, které byly doporučeny rodiči. Poručníkem mohou být i manželé.

V případě, že nemůže být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten vykonává neodkladné úkony v zájmu dítěte, dokud se poručník neujme své funkce nebo dokud nebude ustanoven. Vztah poručníka a dítěte vychází z práv a povinností rodičů a dětí. Ovšem poručník nemá vyživovací povinnost vůči dítěti.

Pokud je třeba rozhodovat o podstatné věci, týkající se dítěte je nutné toto schválit soudem. Poručník odpovídá soudu za to, že řádně vykonává svou funkci a podléhá jeho pravidelnému doзору. Soud může poručníka zbavit jeho funkce, pokud ten o to požádá, nebo pokud je pro výkon poručenství nezpůsobilý. V případě, že poručenství vykonávají manželé, kteří se chystají rozvést, soud musí zvážit, zda je v zájmu dítěte, aby funkci vykonávali oba manželé. Pokud to není v zájmu dítěte, určí soud pouze jednoho z manželů za poručníka.

Poručenství lze v porovnání s ostatními druhy náhradní rodinné péče umístit mezi pěstounskou péči a osvojení. Na rozdíl od pěstounské péče je však poručník zákonným

²⁵ Náhradní výchova, MPSV, 2012

²⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

zástupcem dítěte, ale stejně jako pěstoun nemá vyživovací povinnost. Ve srovnání s osvojením, kdy osvojitelé získávají všechna práva a povinnosti rodičů, je poručenství o něco nižší. V případě podstatných záležitostí osvojitel rozhoduje jako rodič sám za sebe, poručník musí žádat o souhlas soud a pěstoun zákonné zástupce (většinou biologické rodiče).

3.4 Osvojení

Nejdokonalejší formou náhradní výchovy a náhradní rodinné péče je osvojení, nebo též adopce. Bohužel ne všechny děti jsou ale právně volné a mohou být adoptovány. Proto existují ostatní instituty náhradní výchovy.

Osvojení se řídí zákonem 94/1963 Sb. o rodině. Při osvojení vznikají mezi osvojitelem a osvojencem vztahy jako mezi rodiči a dětmi a mezi příbuznými osvojitele a osvojencem vztahy příbuzenské. Osvojitelé mají stejná práva a povinnosti jako rodiče a mají rodičovskou zodpovědnost. Jak říká Zdeněk Matějček: „rozdíl mezi „vlastní“ a „nevlastní“ je tu tedy zcela zrušen.“²⁷ Do knihy narození matriky se namísto biologických rodičů napíše osvojitelé či osvojitel. Dítě též získá příjmení osvojitele a vztahy k původní rodině na rozdíl od pěstounské péče tím zanikají. Mezi osvojencem a osvojitelem by měl být přiměřený věkový rozdíl a osvojit lze jen dítě nezletilé. Osvojit může jen jednatel nebo manželé. Pokud osvojuje jen jeden manžel je třeba souhlasu druhého. Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí, že dle ustálené soudní praxe a výkladu zákona o rodině je vyloučeno osvojení mezi sourozenci a mezi příbuznými v pokolení přímém.²⁸ Pro ty jsou vhodné jiné formy náhradní rodinné péče (např. poručenství).

Aby mohlo být dítě osvojeno, je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Souhlasu je třeba i od nezletilého rodiče, i když není zákonným zástupcem dítěte. V případě, že dítě dokáže posoudit dosah osvojení, je nutný též jeho souhlas s osvojením. Existují i případy, kdy není třeba souhlasu biologických rodičů, i když jsou zákonnými zástupci dítěte. Zákon o rodině uvádí tyto dva případy, kdy biologičtí rodiče:²⁹

- po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali **opravdový zájem** o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě;
- nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě **žádný zájem**, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

²⁷ Matějček, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, s. 22

²⁸ Náhradní výchova. MPSV, 2012

²⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

O skutečnosti, zda jsou splněny tyto dvě podmínky, rozhoduje soud. Souhlasu biologických rodičů také není potřeba, jestliže rodiče dají souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům. V tom případě dává souhlas opatrovník dítěte. Souhlas rodičů může být dán nejdříve šest týdnů po narození dítěte a může být odvolán jen do té doby, než je dítě umístěno do tzv. preadopční péče.

Než je dítě osvojeno, musí být nejméně tři měsíce v péči budoucího osvojitele na jeho náklady. Preadopční péče logicky není nutná v případě, že se pěstoun, jiná fyzická osoba, jež má dítě svěřené do výchovy, nebo poručník rozhodnou dítě adoptovat.

Než je dítě osvojiteli osvojeno, je třeba prověřit, zda jsou potenciální osvojitelé pro osvojení vhodní. Zákon o rodině formuluje tuto skutečnost pouze v obecné rovině, že se osvojiteli mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti. V praxi osvojitelé prochází martyriem různých testů a pohovorů, které mají určit, zda jsou vhodnými pro osvojení případně pěstounskou péčí. Bývá posuzován psychický a zdravotní stav, charakteristika osobnosti, prostředí v rodině, bezúhonnost, motivace, jež vedla potenciální osvojitele k žádosti, či stabilita manželského vztahu. Tyto skutečnosti spolu s vyjádřením orgánu sociálně-právní ochrany posuzuje soud a zpravuje o nich osvojitele a zákonné zástupce dítěte. Dítě také nemůže být osvojeno, pokud probíhá řízení o určení otcovství, které je zahájené na návrh muže, který tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte.

V České republice jsou podle zákona o rodině rozlišovány dva druhy osvojení:

- Osvojení zrušitelné – I. stupně – je povinné u dětí do 1 roku. Toto osvojení může soud zrušit na návrh osvojence nebo osvojitele a to pouze z vážných důvodů. Pokud dojde ke zrušení osvojení, obnoví se vztahy mezi původní rodinou a osvojencem a dítě dostane znovu své dřívější příjmení. Od roku 2006, kdy byl novelizován zákon 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení,³⁰ jsou do knihy narození a rodného listu dítěte zapisováni i osvojitelé osvojení zrušitelného;
- Osvojení nezrušitelné – II. stupně – jak už z názvu vyplývá, toto osvojení nelze zrušit. Nezrušitelně mohou dítě osvojit jen manželé, nebo jeden z manželů, který žije s jedním z rodičů dítěte. Osamělá osoba může nezrušitelně osvojit dítě pouze v tom případě, že osvojení bude ku prospěchu dítěte.

Dítě je v adoptivní péči za všech okolností posuzováno jako dítě vlastní.

³⁰ Zákon 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení

3.5 Ústavní výchova

Dítě je na základě rozhodnutí soudu podle zákona o rodině umístěno do ústavní péče nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v případě, že je „výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže ze závažných důvodů rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte ji nemohou nebo nechtějí zabezpečit.“³¹

Ve výjimečných případech může soud do této péče svěřit i dítě, u něhož jiná výchovná opatření nepředcházela. Vždy je však třeba zvážit, zda výchovu dítěte nelze zajistit prostřednictvím náhradní rodinné péče, která má ve všech případech přednost před kolektivním zařízením. I zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mají podle zákona přednost před ústavní výchovou. Ve chvíli, kdy pominou důvody pro nařízení ústavní výchovy, nebo je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, pak soud ústavní výchovu zruší.

Pokud je dítě přece jen umístěno do ústavní výchovy, má soud povinnost nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření, nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.

Soud si za tímto účelem musí vyžádat:

- zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí;
- vyjádření dítěte, pokud je ho s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné;
- stanovisko rodičů dítěte.

Ústavní výchovu je možné nařídit jen u nezletilého dítěte, a pokud jsou k tomu vážné důvody, může být prodloužena až o jeden rok po dosažení zletilosti. Tato forma výchovy by měla být skutečně krajním řešením a vždy je třeba zkoumat, zda nelze situaci vyřešit jinou formou náhradní rodinné péče.

Ústavní výchova dětí do jednoho roku se vykonává v kojeneckých ústavech a dětí od jednoho do tří let v dětských domovech. Obě zařízení jsou v gesci Ministerstva zdravotnictví ČR. Ústavy pro děti od tří let výše spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Výkon ústavní výchovy pro děti s tělesným nebo mentálním postižením je pak svěřen zařízením sociální péče, které řídí Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

Institutem trestního práva je ochranná výchova, jež se řídí zákonem 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Dle tohoto zákona je ochranná výchova jednou z forem ochranného opatření. Dítětem se dle tohoto zákona rozumí ten, kdo v době spáchání trestného

³¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

činu nedovršil patnáctý rok věku, mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku a mládeží se rozumí děti mladší patnácti let a mladiství.³² Ochranná výchova představuje opatření, které ukládá soud v případě mladistvých pachatelů ve věku od 15 do 18 let, jež spáchali trestný čin, či v případě trestně neodpovědných dětí mladších 15 let, které spáchaly čin jinak trestný. Ochranná výchova je realizována ve specializovaných školských zařízeních – výchovných ústavech či dětských domovech se školou.

Celý systém ústavní a ochranné výchovy a celková koncepce náhradní péče o děti a mládež je podle vyjádření mnoha odborníků³³, neziskových organizací či Veřejného ochránce práv³⁴ nekoordinovaná a zmíněný Veřejný ochránce práv např. v roce 2007 doporučoval sjednotit tuto péči pod MPSV ČR. Stejně tak doporučení Výboru OSN pro práva dítěte³⁵ zní: realizovat koordinaci náhradní výchovné péče z jednoho místa, nerezortního orgánu, za jehož činnost by bylo zodpovědné jedno z ministerstev.

Abychom se v systému náhradní výchovy lépe vyznali, uvádím ho v následujících tabulkách, přičemž tučně zvýrazněné jsou konkrétní zařízení ústavní výchovy.

³² Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 8

³³ Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 11.

³⁴ Ochránce, s. neuv.

³⁵ Pilař, J. Náhradní výchovná péče v nahotě reality.

Tabulka 1: Systém náhradní výchovy

MŠMT ČR	Ústavní zařízení	Diagnostický ústav
		Dětský domov
		Dětský domov se školou
		Výchovný ústav
	Neústavní zařízení – Školské zařízení pro preventivně výchovnou péči	Středisko výchovné péče
	Zařízení pro děti cizince	
MZ ČR	Zvláštní dětská zařízení	Kojenecký ústav
		Dětský domov (1-3 roky)
		Dětské centrum
MPSV ČR	Orgán sociálně právní ochrany dětí	
	Zařízení sociálně právní ochrany	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Zařízení pro výkon pěstounské péče (SOS dětské vesničky)
	Zařízení sociálních služeb	Domovy pro osoby se zdravotním postižením
MS ČR	Soud	Soud pro mládež
	Státní zastupitelství	
	Probační a mediační služba	
	Věznice pro mladistvé	

Zdroj: vlastní, zpracováno podle Dvořák, J. Systém náhradní výchovy.

Ústavní zařízení působící v rezortu **MŠMT ČR** poskytují náhradní výchovnou péči dětem od 3 do 18 let, zletilým osobám pak do 19 let, případně připravuje-li se zletilá osoba soustavně na své budoucí povolání do 26 let. Náhradní výchovná péče se realizuje na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření. Zařízení poskytuje dětem plné zaopatření (ubytování, stravování, učební potřeby, ošacení, zdravotní péči, úhradu nákladů na vzdělávání, kapesné či věcnou pomoc při odchodu zletilých ze zařízení). V diagnostickém ústavu a výchovném ústavu je základní jednotkou pro práci s dětmi výchovná skupina a v dětském domově se školou, rodinná skupina.

- **Diagnostický ústav** provádí komplexní vyšetření zdravotního stavu a podle něj a podle volné kapacity jednotlivých zařízení děti dále umísťuje do dětských domovů či výchovných ústavů. V diagnostickém ústavu existuje též forma dobrovolných pobytů, často na žádost zákonných zástupců v důsledku poruch chování dětí. Též poskytuje péči dětem na útěku z jiných zařízení nebo od osob odpovědných za výchovu a to na základě předběžného opatření. Práci diagnostických ústavů je také

vést evidenci dětí v zařízeních ve svém územním obvodu a zajišťovat koordinaci a metodické vedení výchovné práce ostatních zařízení.³⁶ Diagnostické ústavy fungují na základě výchovných skupin, které jsou nejméně 3 a tvoří je nejméně 4 a nejvíce 8 dětí;

- **Dětský domov** v gesci MŠMT poskytuje péči dětem od 3 do 18 let a nezletilým matkám spolu s jejich dětmi. Dětský domov zajišťuje péči dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu a zároveň nemají závažné poruchy chování. Děti z dětských domovů docházejí do škol, které nejsou součástí dětského domova. Dnes již dětské domovy fungují na bázi rodinných skupin. Jedna rodinná skupina se skládá ze 4 až 8 dětí. Ve skupinách jsou umístěny děti různého věku a pohlaví, přičemž sourozenci bývají umístováni spolu;
- **Dětský domov se školou.** Zpravidla jsou do něj umístovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Účelem tohoto zařízení je poskytovat péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování, mají uloženou ochrannou výchovu, vyžadují výchovně léčebnou péči z důvodu přechodné či trvalé duševní poruchy, nezletilým matkám s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou výchovou o jejich děti. Znovu stejně jako u normálních dětských domovů zde fungují rodinné skupiny od 4 do 8 dětí;
- **Výchovný ústav** funguje pro děti, jež jsou starší 15 let a mají závažné poruchy chování. Z toho důvodu jim byla uložena ústavní nebo ochranná výchova. Základem činnosti výchovného ústavu je vychovávat a vzdělávat. Existují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou či pro nezletilé matky a jejich děti či pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči. Ve výjimečných případech může být do výchovného ústavu umístěné dítě starší 12 let, které má uloženou ochrannou výchovu a má tak závažné poruchy, že ho nelze umístit v dětském domově se školou. Ve výchovných ústavech fungují nejméně 2 a nejvíce 6 výchovných skupin, které tvoří 4 až 8 dětí;
- **Zařízení pro děti – cizince** plní úkoly výchovně vzdělávací, diagnostické, sociální a terapeutické. Zařízení vykonává činnost diagnostického ústavu, dětského domova se školou, výchovného ústavu, střediska výchovné péče a základní a praktické školy.³⁷

³⁶ Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 12

³⁷ Zařízení pro děti cizince, 2012

Náhradní výchova je též zajišťována resortem *Ministerstva zdravotnictví ČR* a to prostřednictvím Kojeneckých ústavů, Dětských domovů pro děti od 1 roku do 3 let a Dětských center.

- **Kojenecké ústavy** jsou určené pro ústavní a výchovnou péči dětem do 3 let, které jsou ohroženy nevhodným domácím prostředím;
- **Dětské domovy** pak poskytují ústavní a výchovnou péči dětem od 1 roku do 3 let, které nemají nikoho, kdo by o ně pečoval a nelze jim ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině ani náhradní rodinnou péči.

Jak kojenecké ústavy, tak dětské domovy by měly být postupně zrušeny a nahrazeny pěstounskou péčí. Od 1. ledna roku 2014 přestaly kojenecké ústavy a dětské domovy přijímat děti do 3 let a od začátku roku 2016 se do náhradních rodin začnou umisťovat i děti od tří do sedmi let, a to tak, aby do roku 2018 žádné takové malé děti v ústavech nezbyly a měly všechny svou novou pěstounskou rodinu.³⁸ Vznikne tak požadavek na téměř 700 nových náhradních rodičů pro děti do 12 let – právě jich se totiž rušení státních výchovných ústavů dotkne nejvíce.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, které tuto reformu koordinuje, upozorňuje, že rušení není absolutní. Bude totiž zapotřebí zavést celou síť dalších služeb, které budou sloužit přímo rodinám. Podle ministerstva je též potřeba rozvinout síť náhradní rodinné péče a síť pobytových zařízení s nízkou kapacitou. Společnost by měla hledat především alternativy výchovy, které mohou vznikat i z existujících zařízení. Řečeno slovy bývalého ředitele odboru rodiny a dávkových systémů ministerstva práce a sociálních věcí Miloslava Macely, ve vyjádření pro Českou televizi na podzim roku 2011: "Prvním krokem je, aby děti nemusely z rodin odcházet, aby se s rodinami systematicky pracovalo. Řada dětí je v ústavní péči zcela zbytečně, protože s rodinami se u nás nespolupracuje. Je zapotřebí zjišťovat, proč jsou v ústavní péči děti, které mají biologické rodiče, zda ten problém v rodině není řešitelný."³⁹

Toto rušení je však mnohými odborníky označováno za překotné a vzbuzuje pochybnosti, zda se podaří takové množství pěstounských rodin zajistit. Někteří z nich též uvádějí, že rodiny z tohoto důvodu nemusí být dostatečně kvalitní. Z některých zemí, kde se přistoupilo k převažující preferenci pěstounské péče, hlásí i negativní důsledky. Z Holandska např. pocházejí data, kdy jsou pěstounské rodiny definovány jako rizikový

³⁸ Kolářová, L. Až kojenecké ústavy skončí

³⁹ Stát chystá rušení dětských domovů, ČT24

faktor týrání dětí, v Belgii 44% pěstounských rodin končí neúspěšně, ve Velké Británii dochází k častým přesunům dětí od jednoho pěstouna k druhému a obecně je zde velký nedostatek pěstounů. Nejhorší čísla jsou z USA, kde je uváděno, že fyzické násilí v těchto rodinách je sedmkrát častější a sexuální násilí čtyřikrát častější.⁴⁰

Pěstounská péče je obecně samozřejmě lepší než výchova ústavní, je však i k ní potřeba přistupovat obezřetně a pěstounské rodiny pečlivě vybírat. Jedna z možností, jak situaci s nedostatkem kvalitních pěstounů ale i nedostatečné spolupráce s rodinami řešit, je podporovat a rozšiřovat již stávající dětská centra.

Dětské centrum je komplexní zařízení, které obsahuje následující součásti:⁴¹

- lůžková část – pro děti, pro rodiče s dětmi;
- ambulantní část;
- kojenecký ústav (resp. dětský domov) rodinného typu;
- zařízení pro děti, vyžadující okamžitou pomoc;
- denní zařízení (mateřinka);
- ubytovací zařízení pro matky (rodiče), včetně cvičných místností, s možností přijetí matky před porodem;
- rodinná poradna;
- výjezdní tým pro péči přímo v rodině;
- příprava žadatelů o NRP;
- setkávání rodin (pěstouni, osvojitelé);
- jiné.

V dětských centrech, která jsou zřizována po vzoru sociálně pediatrických center v Německu, působí sociálně pediatrický tým, jež se skládá z lékařů, psychologů, speciálních pedagogů, terapeutů (fyzioterapeut, muzikoterapeut, arteterapeut apod.) Základními úkoly dětských center je především diferenciální diagnostika, sociální a zdravotní prognóza, terapie, poradenství a sociálně právní ochrana. Nespornými výhodami těchto dětských center, jejichž fungování ještě není v platných právních normách zakotveno, jsou flexibilita, centralizace péče a komplexnost.⁴² Pojetí dětských center odpovídají zařízení ve Znojmě, Veselé, Zlíně, Praze či Jihlavě. Do budoucna se počítá s transformací stávajících kojeneckých ústavů a dětských domovů právě na dětská centra a Ministerstvo zdravotnictví ČR by mělo

⁴⁰ Emmerová, M. 33. Schůze. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna ČR

⁴¹ Schmeiberg, F. Dětská centra – moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu

⁴² Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 16

připravovat zákon o dětských centrech, který by ustanovoval mezirezortní koordinaci v oblasti náhradní výchovy.⁴³

Náhradní výchova je v rámci **Ministerstva práce a sociálních věcí** realizována zejména činností orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o státní orgán, který je od roku 2003 součástí obecních úřadů s rozšířenou působností. Tento orgán zabezpečuje sociálně-právní ochranu dětí a stěžejním dokumentem problematiky sociálně-právní ochrany dětí je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.⁴⁴

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména:⁴⁵

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu;
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění;
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Vrátíme-li se k ústavní výchově, tak pod Ministerstvem práce a sociálních věcí fungují **domovy pro osoby se zdravotním postižením**, které od roku 2007 kromě jiných nahradily ústavy sociální péče pro tělesně postiženou mládež, tělesně postiženou mládež s přidruženým mentálním postižením, tělesně postiženou mládež s více vadami a mentálně postiženou mládež. V domovech pro osoby se zdravotním postižením může být podle zákona o rodině vykonávána ústavní výchova. Pro tyto děti platí přiměřené ustanovení o právech a povinnostech dětí, které jsou umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy podle zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

MPSV ČR spravuje též **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**, které zřizují obce a kraje. Těmi se podrobněji budu zabývat v další kapitole.

Náhradní výchova se v jistých formách realizuje i prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti. V případě, že osoba mladší 18 let spáchá takový čin, který by byl u dospělého považován za trestný, postupuje se podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. U dětí se takové činy nazývají činy jinak trestné, u mladistvých provinění. Soudy mohou mladistvému, který je uznán vinným uložit následující opatření:⁴⁶

⁴³ Emmerová, M. 33. schůze, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna ČR

⁴⁴ Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 16

⁴⁵ Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 16

⁴⁶ zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

- výchovná opatření – dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou;
- ochranná opatření – ochranné léčení, ochranná výchova, zabránění věci či jiné majetkové hodnoty, trestní opatření – obecně prospěšné práce, peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněně.

Právě odnětí svobody se realizuje ve **věznicích pro mladistvé** v gesci Ministerstva spravedlnosti. Navíc v místech, kde se vykonává ochranná nebo ústavní výchova, vykonává dozor státní zastupitelství.

3.6 Umístění a pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Fungování a právní rámec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, který říká, že tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, které „se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.“⁴⁷

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tedy zajišťuje následující služby:⁴⁸

- zabezpečuje plné přímé zaopatření dítěte v zařízení spočívající v poskytování ubytování, stravování a ošacení;
- poskytuje výchovnou péči;
- zajišťuje poskytnutí zdravotních služeb;
- poskytuje poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte;
- zajišťuje pomoc při přípravě dětí na školní vyučování a doprovod dětí do škol;
- vytváří podmínky pro zájmovou činnost dětí;

⁴⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

⁴⁸ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

- je povinno poskytovat dítěti odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa;
- je povinno vydat vnitřní řád zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který vychází z vymezení činnosti zařízení zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.

V zařízení se poskytuje pomoc a ochrana též dětem, které se na území České republiky zdržují pouze krátkodobě nebo přechodně. Pokud se tyto děti ocitnou bez jakékoli péče nebo pokud jsou jejich životy nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, a to po dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností (orgánu sociálně-právní ochrany dětí) na nařízení předběžného opatření.⁴⁹

V zařízení je dítě umístěno:

- na základě rozhodnutí soudu;
- na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností;
- na základě žádosti zákonného zástupce dítěte;
- na základě žádosti dítěte.

Pokud je dítě do zařízení umístěno na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo požádá-li o to dítě, je nutné, aby obecní úřad obce s rozšířenou působností neprodleně podal návrh soudu na nařízení předběžného opatření. Pokud není možné do doby, do níž musí o předběžném opatření rozhodnout soud, což je 24 hodin, zajistit souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte s pobytem dítěte v zařízení.

V této souvislosti by bylo dobré objasnit, co předběžné opatření vlastně znamená. Předběžné opatření vychází ze zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu a předseda senátu jím nařizuje předání dítěte do péče osoby, kterou v usnesení označí. Předběžného opatření se využívá v případě, ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny.⁵⁰

Předběžné opatření zpravidla trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti a v některých případech může být i opakovaně prodlouženo vždy o jeden měsíc a to až do trvání šesti měsíců, u pěstounské péče na přechodnou dobu může být prodlouženo po uplynutí doby 3 měsíců od vykonatelnosti. Předběžné opatření je soudem vydáváno v případě, že hrozí nebezpečí z prodlení či při řešení nenadálé akutní situace jedince. Jeho posláním je krátkodobé a v průběhu času je soudem dále řešeno. Za příznivých podmínek může být zrušeno či soud nařídí ústavní výchovu. V případě, že podá návrh na předběžné opatření

⁴⁹ Náhradní výchova. MPSV, 2012

⁵⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

orgán sociálně-právní ochrany dítěte, tedy obecní úřad s rozšířenou působností, tak soud o předběžném opatření musí rozhodnout ve lhůtě 24 hodin od podání.⁵¹

Rodiče dítěte či jiné osoby, které jsou povinné výživou dítěte, nezletilý rodič umístěný společně s dítětem v zařízení či příjemce sirotčího důchodu oboustranně osiřelého dítěte mají povinnost hradit příspěvek na úhradu pobytu a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a to pokud bylo dítě umístěno do zařízení na základě rozhodnutí soudu nebo žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností (orgán sociálně-právní ochrany dětí). Výše příspěvku odpovídá 0,8 násobku životního minima dítěte. Za stejných okolností má zařízení právo na státní příspěvek za pobyt a péči poskytovanou nezletilému dítěti a navíc pokud orgán sociálně-právní ochrany dětí považuje umístění nezaopatřeného dítěte v zařízení za důvodné.

Je třeba zmínit, že zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou relativně novou variantou náhradní výchovy a v případě, že poskytují rodinnou péči, mají přednost před ústavní výchovou. Většina těchto zařízení, které mohou provozovat i nestátní organizace, je rodinně orientovaná.

Někteří odborníci v oblasti náhradní výchovy kritizují křehký právní rámec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a poukazují na fakt, že tato zařízení jsou v mnoha směrech téměř totožná s především školskými zařízeními pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, jenž mají právní rámec jasně definovaný zákonem č. 109/2002 Sb. a vyhláškou č. 438/2006 Sb.⁵²

Ministerstvo práce a sociálních věcí v dokumentu Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu z roku 2006 pokládá za nutné, vzhledem k rychlému rozvoji počtu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, přehodnotit koncepci těchto zařízení, neboť děti zde nepobývají po dobu, kterou předpokládal zákon o sociálně-právní ochraně a pro kterou byla tato zařízení zřizována – tedy krátkodobě, nýbrž dlouhodobě. Na druhou stranu ovšem vyvstává otázka, zda není lepší takováto pro rodinná forma péče, než péče ústavní, byť ve formě rodinných skupin.

Mezi zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kterých v celé České republice existuje mnoho, můžeme především zařadit Klokánky, které provozuje Fond ohrožených dětí a kterými se budeme podrobněji zabývat v následující podkapitole či Dětské centrum Čtyřlístek v Opavě, Šneček při Kojeneckém ústavu a dětském domově v Plzni nebo Náruč v Ostravě, které funguje při Diakonii Českobratrské církve evangelické.

⁵¹ Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 16

⁵² Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 16

3.6.1 Fond ohrožených dětí – Klokánek

Klokánek je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a spravuje ho Fond ohrožených dětí. Cílem tohoto zařízení je „nabídnout dětem místo ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny, nebo dokud pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče (osvojení, pěstounská péče, svěření do výchovy třetí osoby).“⁵³

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Z toho důvodu mohou týrané a zneužívané děti přijmout i bez souhlasu rodičů až do doby, než je rozhodnuto o předběžném opatření.⁵⁴

Nejčastějšími anamnézami přijatých dětí je zanedbávání, domácí násilí, týrání, neschopnost zajistit řádnou péči, zneužívání, sociální a bytové důvody, hospitalizace osamělého rodiče či svěření dítěte za účelem zajištění náhradní rodinné péče. Klokánky fungují nepřetržitě tak, aby mohly 24 hodin denně přijmout jakékoliv dítě, tedy i novorozence, u něhož např. matky zatajily těhotenství a v tajnosti porodily mimo zdravotnické zařízení. První Klokánek byl založen a otevřen v roce 2000 v Žatci a dnes existuje celkem sedmáček Klokáneků po celé České republice se 428 místy. O děti je pečováno prostřednictvím tet a strýců a to buď klasickou rodinnou péčí v bytech tet a strýců, kteří jsou zaměstnanci FOD, nebo v objektech FOD se služebními byty, kde se po týdnu střídají dvě tety, které tak o děti nepřetržitě pečují. Cílem je, aby se děti mohly po zlepšení situace co nejdříve vrátit domů, nebo pro ně byla nalezena náhradní rodina. Fond ohrožených dětí uvádí, že „průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je půl roku. Kolem šedesáti procent dětí se vrací k rodičům, asi třicet procent přechází do trvalé náhradní rodinné péče. Zbývajících deset procent zahrnuje ukončení pobytu v Klokánku zletilostí či umístěním do jiného zařízení (nemocnice, psychiatrie nebo ústavní výchova).“

Od zahájení činnosti Klokáneků jejich péčí prošlo přes tři tisíce dětí od novorozeňat po dospívající. Klokánky zásadně přijímají sourozence spolu bez ohledu na jejich věk. Tety pečují maximálně o tři až čtyři děti. Ty totiž často bývají deprivované, s poruchami chování, špatnými návyky, zanedbané, mají noční děsy a tak péče o ně je mnohem náročnější a intenzivnější. Osoby, které o děti pečují – tety a strýcové, podstupují psychologické vyšetření a na jejich osobnost jsou kladeny vysoké nároky. Měli by mít schopnost empatie a vytvoření láskyplného a vřelého prostředí dětem, měli by umět vést domácnost a vařit. Děti

⁵³ Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče, FOD, 2012

⁵⁴ Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče, FOD, 2012

se díky rodinnému charakteru zařízení učí vztahům a přirozenému životu v rodině, což vždy ústavní výchova neumožňuje.

Děti jsou do Klokánek přijímány nejen na základě rozhodnutí soudu či orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale i na žádost samotného dítěte či jeho rodičů a to bez nutnosti předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Důležitá je i přítomnost tet v bytě i v noci – tedy v blízkosti dětí, kdy jim dodávají pocit jistoty a bezpečí, na rozdíl od dětských domovů, kde často bývá noční vychovatel na patro.

Výhodou Klokánek je jejich flexibilita – děti jsou v případě potřeby okamžitě přijaty, pobyty lze i rychle ukončit. Jsou přijímáni sourozenci bez ohledu na věk a tak děti nejsou zbytečně traumatizovány oddělením od svých nejbližších.

Klokanky bývají často kritizovány, že v nich děti pobývají dlouhodobě a objevila se i nesmyslná nařčení, že s dětmi obchodují. Někteří odborníci dokonce tvrdí, že velké množství dětí, které projde Klokánkem, končí v diagnostickém ústavu.⁵⁵ K tomu ovšem neuvádí žádné statistiky či důkazy. Přitom Klokánci dělají nesmírně záslužnou práci v péči o děti v krizových situacích.

⁵⁵ Dvořák, J. Systém náhradní výchovy, s. 18

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Dětský domov jako nejrozšířenější forma NRP u nás

Dětský domov slouží dětem, které jsou tělesně a duševně zdravé a kterým byla soudem nařízena ústavní výchova. Tyto děti z nějakého důvodu nemohou být umístěny do jiné formy náhradní rodinné péče. Dětské domovy jsou dvojího typu.

- Dětské domovy rodinného typu – do nich jsou umísťovány děti, u kterých je předpoklad, že budou v domově pobývat delší dobu. Základem je rodinná skupina o 4 až 8 dětech, která obývá své vlastní prostory;
- Dětské domovy internátního typu – jsou určeny dětem, které zde pobývají kratší dobu. Základem je výchovná skupina do 15 dětí.

Česká republika je dlouhodobě kritizována za velké množství dětí, které jsou v ústavní péči a tedy i v dětských domovech umístěny. Dětské domovy mají být postupně rušeny a to přibližně v roce 2016.⁵⁶ Mají být postupně nahrazeny jinými formami náhradní rodinné péče a to především pěstounskou péčí. Rušení naštěstí nemá být absolutní, protože pro některé děti je složité najít vhodnou pěstounskou rodinu. Navíc tolik kvalitních pěstounských rodin snad ani není reálné zajistit. Proto se podle Ministerstva práce a sociálních věcí do budoucna počítá s tím, že „součástí systému bude vždy určitý počet pobytových zařízení s malou kapacitou a individuální péčí o děti. Měla by rovněž vzniknout zařízení umožňující pobyt dětí s rodiči.“⁵⁷

4.1 Dětský domov Horšovský Týn

Dětský domov Horšovský Týn je domov rodinného typu, který v posledních letech prošel rozsáhlou rekonstrukcí (viz příloha 3). Aktuálně v něm vyrůstá 36 dětí v 5 rodinných skupinách (3 skupiny po 8 dětech a 2 skupiny po 6 dětech). Každá skupina má 2 „tety denní“ a 2 „tety noční“, které se o děti starají. Domov je zařazen do sítě škol a školských zařízení.

Zařízení používá 3 budovy, které jsou ve vlastnictví Plzeňského kraje. Hlavní budova disponuje třemi byty pro rodinné skupiny. Jsou zde také kanceláře administrativy, centrální kuchyně s jídelnou, technické zázemí, keramická dílna a společenská místnost. V původní hospodářské budově je jeden byt pro rodinnou skupinu a technické zázemí. V budově herny je jeden byt pro rodinnou skupinu, tělocvična a posilovna. Domov má k dispozici zahradu

⁵⁶ Stát chystá rušení dětských domovů, ČT24

⁵⁷ Stát chystá rušení dětských domovů, ČT24

a sportovní hřiště. V současné době má dětský domov i nájemní právo k malému bytu se statutem „chráněného bydlení“, který patří městu Horšovský Týn. Ten slouží k ubytování dětí, kterým byl ukončen pobyt v dětském domově (po dosažení zletilosti) a nemají možnost vrátit se do vlastní rodiny.⁵⁸

Dětský domov ve svém Vnitřním řádu⁵⁹ uvádí, že „zajišťuje svěřeným dětem náhradní výchovnou péči v zájmu jejich zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Cílem je poskytovat dětem standardní podmínky pro jejich celkový vývoj, výchovu a vzdělání, jakož i vytvoření prostředí, které poskytuje dítěti sociální, právní a materiální jistoty.“

Dětský domov se snaží vytvářet dětem optimální podmínky pro individuální začlenění dítěte do společnosti po odchodu z dětského domova, což je v praxi realizováno projekty Šance pro budoucnost a Krok do života 1. Tyto projekty jim pomáhají při zajištění bydlení, jednání s úřady, vlastním hospodařením či při hledání práce.

4.2 Možné důsledky ústavní výchovy a uplatnění dětí vyrůstajících v dětských domovech v reálném životě

Problematikou důsledků ústavní výchovy na psychiku a další život dětí se podrobně zabýval prof. Matějček. Ten společně s dalšími autory prokázal, že děti, které byly dlouhodobě vychovávány v ústavních zařízeních, v pozdějším věku vykazují mnohem více odchylek od běžné normy, pokud jde o vývoj osobnosti a společenské uplatnění.⁶⁰ Zajímavé je též srovnání mužů a žen. Muži ve svém pozdějším životě vykazují mnohem více problémů v partnerském životě než ženy. Zůstávají tak častěji svobodní nebo se opakovaně rozvádějí. Ženy jsou naopak více poddajné a prorodinně zaměřené. Muži též mnohem více páchají trestnou činnost.⁶¹

Podle Matějčka, Bubleové a Kovaříka jsou to především chlapci, jež jsou postiženi nepřítomností intimity rodinného života a mateřské péče. Dívky snáze nalézají přijatelné ženské vzory, neboť v dětských domovech pracují převážně ženy. Matějček dále poukazuje na vysokou kriminalitu mužů z dětských domovů. Její příčiny přičítá nedostatku otcovské autority a vzoru mužského sebeovládání či typicky mužských vlastností.⁶²

⁵⁸ Dětský domov Horšovský Týn, 2014

⁵⁹ Vnitřní řád. Dětský domov Horšovský Týn

⁶⁰ MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. III. část. s. 81-94

⁶¹ Purková, V. Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu vybraných výzkumů & Ústavní výchova v číslech

⁶² Purková, V. Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu vybraných výzkumů & Ústavní výchova v číslech

Obecně ze závěrů výzkumu vyplývá, že děti z dětských domovů ve středním věku vykazují:⁶³

- nízkou společenskou kompetenci;
- nízkou úroveň školního vzdělání a nynějšího zaměstnání vzhledem k výsledkům inteligenčních testů ve starším školním věku;
- nízký skóre sociální integrace;
- tresty v dětství (v dětských domovech) hodnotí jako nepřiměřeně přísné;
- muži vykazují mimořádně vysokou míru kriminality (54 %, z toho v 79 % se jednalo o vícenásobné recidivisty);
- muži mají problémy s láskou a v sexuálních vztazích, jsou častěji "neschopni citové odezvy";
- celkově je u mužů z DD zaznamenána vysoká nespokojenost s dosavadním životem.

V roce 2009 bylo v ústavní péči cca 21 – 22 tisíc dětí, přičemž ve školských zařízeních jich bylo 7-7,5 tisíce, zdravotnická zařízení cca 1800 a v zařízení sociálních služeb 11 až 12 tisíc. Během let 1995 – 2004 opustilo institucionální péči celkem 17 454 dětí. Celkově se trestné činnosti dopustilo 9751 dětí, což představuje alarmujících 56 %.⁶⁴

Přestože se v případě výzkumů prof. Matějčka jednalo o longitudinální výzkumy, jež hodnotily život cca čtyřicetiletých osob, které celé své dětství prožili v ústavní výchově, a tyto výzkumy jednoznačně potvrzují negativní vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte a jeho budoucí život, nelze je generalizovat. Tyto děti vyrůstaly v ústavech v 60. a 70. letech, kdy byl systém ústavní výchovy s tím dnešním nesrovnatelný. Neexistovaly dětské domovy rodinného typu, děti byly v domovech rozděleny podle věku, následkem čehož musely několikrát v průběhu dětství měnit prostředí. Vychovatelé se striktně střídali podle pracovních hodin. Dětské domovy byly členěny na velké místnosti – ložnice, jídelny, herny. Základem byl pevně organizovaný denní program. Děti v dětských domovech setrvaly do ukončení základní školní docházky a poté přecházely na internáty a pak rovnou do života.

Dnes děti ve většině případů, a především pokud se jedná o zdravé děti, vyrůstají v domovech rodinného typu, bydlí v bytech v rodinných skupinách, mají pevnější vazby na své vychovatele a domovy se snaží dětem pomoci při startu do jejich samostatného života. Psychická deprivace u těchto dětí by tedy neměla být tak hluboká. Samozřejmě, že nelze vyloučit negativní vliv dětských domovů na osobnost dítěte, ale zde je vždy třeba počítat

⁶³ Z výzkumů o ústavní deprivaci. FOD, 2012

⁶⁴ Purková, V. Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu vybraných výzkumů & Ústavní výchova v číslech

s dalšími vlivy, které osobnost dítěte formovaly. Patří sem genetická zátěž, negativní vliv a působení rodiny, ze které byly odebrány, vliv vrstevnických skupin apod. Nakonec také musíme zmínit schopnost resilience dítěte, kterou Matějček definuje jako určitou „pružnost, schopnost vzpamatovat se z nějakého poškození, vzdorovat ohrožení, přestát psychický úraz či chronické zatížení.“⁶⁵ Tyto děti mají větší šanci na úspěšné sociální začlenění a šťastný život. Nelze tedy vše vidět černobíle a svalovat vinu např. za kriminální chování dětí pouze na dětské domovy a ústavní výchovu obecně. Otázku apriori negativního hodnocení dětských domovů a ústavní výchovy výstižně shrnula Veronika Purková, když ke svému příspěvku závěrem dodává: „Z mého pohledu je kolem ústavní výchovy stále více otázek než odpovědí a myslím, že hledání odpovědí nám pomůže poznávat, jak ohroženým dětem lépe pomoci. Otázkou na závěr však je: „najdeme odpovědi, když půjdeme cestou předsudků, stereotypů a jednostrannosti?“⁶⁶

Dětské domovy a ústavní výchova jsou v naší společnosti v poslední době hodně propírány. Na jedné straně stojí dilema, že i špatná rodina je lepší než dobrý dětský domov a na straně druhé se nabízí názor, že čím dříve se dítě dostane z nefunkční rodiny do dětského domova nebo nějaké instituce, tím je to pro něj lepší. Jde o jakési dilema, které si musí v sobě vyřešit každý sám. Je nutné si uvědomit, že děti mnohdy přicházejí z patologického prostředí, tedy nefunkční biologické rodiny. Není možné diametrálně změnit osobnost mladého člověka, ale lze jej naučit sociálním dovednostem a zda je ve svém životě posléze dokáže využít, je jen na něm.

⁶⁵ Matějček, Z. Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte, s. 110

⁶⁶ Purková, V. Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu vybraných výzkumů & Ústavní výchova v číslech

5 Orientační průzkum

„Přínos projektu Šance pro budoucnost z pohledu bývalých klientů Dětského domova Horšovský Týn“

5.1 Téma orientačního průzkumu

Tématem orientačního průzkumu je přínos projektu „Šance pro budoucnost“, který byl realizován v letech 2007 až 2008 z pohledu bývalých klientů Dětského domova Horšovský Týn. Osloveni byli mladí lidé, kteří tento projekt absolvovali a kteří se připravovali na odchod z dětského domova. S těmito bývalými klienty je dětský domov v kontaktu. V rámci orientačního průzkumu je zjišťováno subjektivní hodnocení projektu těmito dětmi, jejich pocity, které z něj měly a s odstupem času mají. Průzkum se zaměřuje i na současný život mladých lidí po odchodu z dětského domova, jejich pracovní uplatnění, bydlení a životní podmínky, začlenění do společnosti a obecnou životní spokojenost. Z těchto skutečností se snaží vyhodnotit, zda projekt mohl současný život tehdejších dětí a dnešních mladých lidí pozitivně ovlivnit.

5.2 Cíl orientačního průzkumu

Cílem orientačního průzkumu je zjistit, jak mladí lidé, kteří absolvovali projekt „Šance pro budoucnost“ v letech 2007 až 2008, ze svého pohledu hodnotí přínos tohoto projektu pro jejich současný život. Časový odstup přibližně sedmi let, setkání mladých lidí s každodenní životní realitou a jejich dosavadní život umožňuje nový úhel pohledu na projekt a jeho úspěšnost než v době jeho konání. Důraz je kladen na to, jak mladí lidé hodnotí pomoc tohoto projektu při hledání a udržení zaměstnání, obstarávání bydlení a vlastní existence a při aplikaci dovedností nutných k samostatnému životu. Kromě subjektivního hodnocení mladých lidí, kteří projekt absolvovali, jejich pocitů, míru důvěry v komunitní pracovníky a získaných znalostí a zkušeností je částečně zjišťován i objektivní přínos projektu. A to prostřednictvím pracovního uplatnění, druhu bydlení či dosavadní míry spolupráce mladých lidí s komunitními pracovníky. Otázky směřují i ke skutečnosti, zda jsou mladí lidé ve svém životě spokojeni a proč.

5.3 Charakteristika projektů Šance pro budoucnost a Krok do života 1

„Šance pro budoucnost“ a „Krok do života 1“ jsou projekty Plzeňského kraje, které se snaží komplexně řešit problém mládeže ze znevýhodněného sociálního prostředí. Šance

pro budoucnost byl realizován v letech 2007 až 2008 a na něj navazoval projekt Krok do života 1 a to od června 2010 do května 2012.

Projekt „Šance pro budoucnost“

Projekt „Šance pro budoucnost“ byl realizován v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a financován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky. Projekt se snažil „řešit problém mládeže ze znevýhodněného sociálního prostředí, kam mladí lidé odcházející z dětských domovů bezesporu patří. Hlavním cílem projektu bylo zlepšení jejich uplatnění na trhu práce spojené s jejich sociální integrací.“⁶⁷ Měl být tak vytvořen komplexní regionální nástroj pro začlenění mládeže, jež v dohledné době odchází z dětských domovů do společnosti a na trh práce, aby si tito lidé byli schopni lépe najít práci, udržet si ji a zároveň si obstarat bydlení a naučit se samostatnému životu a existenci.

Cílovou skupinou byli mladí lidé, kteří opouštějí dětské domovy – tedy mládež žijící ve znevýhodněném sociálním prostředí. Projekt měl dvě části a účast na něm byla dobrovolná. První částí byly speciální vzdělávací programy (finanční gramotnost, právní povědomí, hledání práce atd.) v dětských domovech pod vedením speciálních pedagogických pracovníků. Zde se děti měly naučit dovednostem potřebným pro samostatný život a existenci či hledání a udržení zaměstnání. Jedná se v podstatě o sociální trénink zaměřený na rozvoj psychosociálních dovedností s cílem postupného zapojení do samostatného běžného života.

Druhá část se soustředila na období po odchodu z dětského domova, kdy péči o mladé lidi přebírají komunitní pracovníci, kteří jsou jim nápomocni při hledání a získání zaměstnání, při začátcích samostatného bydlení ve startovacích bytech a celkově při samostatné existenci. Základem této spolupráce je důvěra mezi klienty a komunitními pracovníky. Proto se tito pracovníci částečně podílejí již na realizaci programu v dětském domově, aby mohli poznat své budoucí klienty již v době jejich pobytu v dětském domově a vybudovat s klientem vztahy definované vzájemnou důvěrou.⁶⁸ Hlavní činností komunitních pracovníků je pomoc klientům s hledáním a získáním zaměstnání a jeho následným udržením. Při samostatném bydlení pomáhají nejdříve komunitní pracovníci mladým lidem s úkony, které nemohou nebo neumí zvládnout sami. Později klienti žijí samostatně a komunitní pracovníci s nimi pracují podle jejich individuálních potřeb. Ideálním výsledkem projektu by měl být stav, kdy si mladí lidé po ukončení projektu zajistí samostatnou existenci a dokážou se uplatnit na trhu práce.

⁶⁷ Šance pro budoucnost, Plzeňský kraj

⁶⁸ Šance pro budoucnost, Plzeňský kraj

Důvod, proč projekt vznikl, je ten, že děti z dětských domovů mají ztížené podmínky při vstupu do života. Při odchodu z dětského domova dostávají pouze peněžitý příspěvek v maximální výši 15 000 Kč. Přestože se dětské domovy snaží co nejvíce připodobnit rodinnému prostředí, nemohou poskytovat následnou péči tak, jak je tomu v rodinách, kdy k osamostatnění většinou dochází postupně, za pomoci a psychické podpory rodičů a celé rodiny. Samozřejmě, že mladí lidé mohou být v kontaktu s pracovníky dětských domovů, ale pouze v omezené míře a bez soustavné péče, jež by byla ošetřena legislativou. V praxi přebírá péči o tyto mladé lidi sociální kurátor, který je však pro klienty cizí osobou a také má v péči osoby, které se vrátily z výkonu trestu odnětí svobody. Proto podle Plzeňského kraje „spojení těchto agend není vhodné pro jednání s dalšími institucemi, neboť veřejnost vnímá sociálního kurátora pro dospělé jako pracovníka, který má v péči osoby tzv. společensky nepřizpůsobivé.“⁶⁹ Potřeba realizace projektu vyplynula i z dotazníkového šetření provedeného Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR.⁷⁰

Prostřednictvím projektu by měl být alespoň částečně vyrovnán rozdíl mezi klienty a mladými lidmi, kteří mají rodinné zázemí. Projekt a jeho aktivity jsou nastaveny tak, aby motivovaly klienty k samostatnosti, spoléhání na vlastní síly a ke snaze na sobě pracovat. Pro děti z ústavní výchovy je dětský domov v podstatě jejich rodinným zázemím a účast na projektu umožní simulovat rodinné podmínky i po jejich odchodu do života.

Projekt „Krok do života 1“

„Krok do života 1“ navazuje na projekt „Šance pro budoucnost“, který byl pilotně odzkoušen v praxi. Tento projekt byl realizován od června 2010 do května 2012. „Krok do života 1“ má snadnější fungování, neboť staví na zkušenostech Šance pro budoucnost a především na jeho již vytvořenou metodiku, vzdělávací programy a systém práce s cílovou skupinou. Kromě toho se též zaměřuje na vytvoření nových speciálních rehabilitačních programů pro mentálně postižené a sociálně handicapované klienty.

Stejně jako u předchozího projektu je hlavním cílem rozvíjet komplexní nástroj péče o mladé lidi odcházející z dětských domovů Plzeňského kraje, který jim umožní po odchodu z dětského domova dobře se zapojit do společnosti, samostatně žít a prosadit se na trhu práce. Jmenovaná péče je realizována pomocí speciálních vzdělávacích a poradenských programů. Dalším cílem projektu je vytvoření a realizace speciálních rehabilitačních a poradenských programů pro mentálně postižené a sociálně zanedbané klienty. Součástí je inovace

⁶⁹ Šance pro budoucnost, Plzeňský kraj

⁷⁰ Šance pro budoucnost, Plzeňský kraj

vzdělávacích programů, které byly vytvořeny již v rámci předchozího projektu „Šance pro budoucnost“.

Cílovou skupinou je znovu mládež, jež opouští dětské domovy (mládež žijící ve znevýhodněném sociálním prostředí).⁷¹

5.4 Metoda orientačního průzkumu

Metodou orientačního průzkumu, který sledoval přínos projektu „Šance pro budoucnost“ z pohledu bývalých klientů Dětského domova Horšovský Týn, bylo řízené interview s těmito klienty, kteří projekt absolvovali v letech 2007 a 2008. Jednalo se o nestrukturované interview, které obsahovalo otevřené otázky a umožňovalo volnost odpovědí. Otázky byly pevně dané. Interview, ačkoliv je z hlediska času i provedení náročnější, je v našem případě vhodnější metodou než písemné dotazování prostřednictvím dotazníku. Interview je totiž výzkumnou metodou, která umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do postojů a motivů respondentů. Lze ho také v jeho průběhu snadněji podle situace a reakcí respondentů adekvátně usměrňovat.

Metoda interview byla vybrána také proto, abychom v našem průzkumu nebyli omezeni nízkou návratností dotazníku a aby měl provedený průzkum osobnější formu, která se lépe hodí, ke vztahu mladých lidí – bývalých klientů dětského domova a jejich vychovatelky. Stejně tak rozhovor umožňuje hlubší ponor do dané problematiky.

5.5 Popis výzkumného souboru

Interview bylo realizováno s bývalými klienty dětského domova, kteří v letech 2007 a 2008 prošli projektem „Šance pro budoucnost“. Celkem těchto dětí bylo 11, z toho 5 chlapců a 6 děvčat. 3 z celkového počtu projekt nedokončili, neboť odešli do výchovného ústavu nebo ukončili nařízenou ústavní výchovu. Nakonec se podařilo kontaktovat 8 dětí z celkového počtu (4 dívky a 4 chlapce). Věk dětí byl v době, kdy projekt absolvovaly, 15 až 16 let. Dnes jim je tedy přibližně 22 až 23 let.

5.6 Otázky orientačního průzkumu

Než uvedeme jednotlivé konkrétní otázky řízeného interview, pokusíme se formulovat základní otázky, na které se orientační průzkum snaží nalézt odpovědi.

- Jaký je současný život respondenta – čím se vyučil, jaké má zaměstnání, kde bydlí?
- Jak hodnotí svou životní situaci – je šťastný a spokojený – proč?

⁷¹ Krok do života 1, Dětský domov Horšovský Týn, 2014.

- Měl/a zkušenost se startovacím bydlením? Jakou?
- Jaké jsou jeho zkušenosti s projektem Šance pro budoucnost? Považuje ho za přínosný? V čem?
- Spolupracoval/a s komunitním pracovníkem? Pomohlo mu/jí to? Důvěřoval/a mu?

Otázky řízeného interview

- 1) Co jsi absolvoval/a za výuční obor? Bavil tě?
- 2) Máš zaměstnání? Jaké?
- 3) Kde v současné době bydlíš? Jak si s tím spokojený/á?
- 4) Jsi v životě spokojený/á? Proč ano, proč ne?
- 5) Bydlel/a jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?
- 6) Pokud jsi bydlel/a ve startovacím bytě, jaké máš pocity z tohoto bydlení, co na něm nejvíce oceňuješ? Jaké byly klady a zápory tohoto bydlení?
- 7) Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?
- 8) Využil/a jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?
- 9) Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?
- 10) Vyhledal/a jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?
- 11) Měl/a jsi pocit, že jeho pomoc ti k něčemu byla?
- 12) Jsi s ním stále ještě v kontaktu?
- 13) Důvěřuješ mu?

5.7 Realizační plán

- 1) Před provedením orientačního šetření prostřednictvím interview byly zjištěny kontakty na bývalé klienty z databáze dětského domova, kteří prošli projektem „Šance pro budoucnost“. Mladé lidi jsem kontaktovala a požádala o schůzku za účelem společného rozhovoru na toto téma. U těch dětí, které navštěvují dětský domov, byla schůzka domluvena během jejich návštěvy. Ostatní alespoň měli důvod se do dětského domova znovu podívat, případně pokud nemohli dorazit do domova, tak byla domluvena schůzka u nich doma či na jiném místě. O realizaci schůzek byl informován ředitel dětského domova;

- 2) Následně byly formulovány otázky řízeného interview. Průběh rozhovoru byl v upravené verzi testován na dětech, které v současné době žijí v Dětském domově Horšovský Týn a zároveň se účastní projektu „Krok do života 1“;
- 3) Postupně v průběhu cca jednoho měsíce bylo realizováno všech 8 schůzek s bývalými klienty;
- 4) Pokud se interview konalo v dětském domově, bylo tak činěno v klidné kanceláři, aby rozhovor nebyl ničím rušen. V případě jiného místa (kavárna, byt) jsem se snažila najít vhodné místo pro ničím nerušený rozhovor;
- 5) Rozhovory trvaly cca půl hodiny až hodinu, neboť interview je extenzivní metodou, tedy trvá do té doby, dokud výzkumník nezíská dostatečný počet údajů;
- 6) Vstupní část rozhovoru většinou začínala neformálně dotazy na to, jak se klient má, co se děje nového v domově apod. a postupně nenásilnou formou přecházela do kladení připravených otázek. Toho si často ani klient nevšiml;
- 7) Před samotným rozhovorem byl objasněn důvod zjišťování informací. Tedy, že budou sloužit pro studijní účely či případné věcné náměty k v současné době probíhajícímu projektu „Krok do života 1“. Klienti se také nemusejí obávat uvádět pravdivé informace, neboť bude dodržena anonymita odpovědí;
- 8) Snažila jsem se udržovat plynulý průběh interview a adekvátně a s porozuměním a empatií reagovat na klientovy odpovědi. Ty byly zaznamenány diktafonem (po souhlasu klienta) a následně po provedení rozhovoru přepsány do počítače;
- 9) Nakonec byly zkrácené verze odpovědí pro přehlednost vloženy do tabulek.

5.8 Záznam odpovědí řízeného interview

Dívka, 19 let

Pořadí rozhovoru: 1.

Datum rozhovoru: 19.11.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvoval/a za výuční obor? Baval tě?

Odpověď: *Cukrářku, v době učení mě moc obor nebavil, měla jsem problém s absencemi, učitelky byly hrozný... Moc nám nerozuměly. Teď ale dělám cukrářku a práce mě baví. Mám dobrou nadřizenou, učí mě nové postupy a recepty a zjišťuju, že i cukrařina se dá dělat dobře nebo špatně. Docela mě to chytlo.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *viz otázka 1*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojená?

Odpověď: *Bydlím v pronájmu, s kamarádkou z práce. Byt mi pomohla sehnat komunitní pracovnice na inzerát. Je dobrý, že nebydlím sama, nájem je na můj plat dost vysoký. A aspoň je to veselejší.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojená? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *Vcelku jo, ale občas mi chybí děcák. Ty, s kterými jsem vyrůstala, vychovatelky a tak. Chtěla bych rodinu, děti, mám kluka, ale asi to není ono.... Taký nemá peníze, aby nás zajistil.*

Otázka: 5. Bydlela jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?

Odpověď: *Ano, ale jen krátce.*

Otázka: 6. Jaké máš pocity z tohoto bydlení, co na něm nejvíce oceňuješ? Jaké byly klady a zápory tohoto bydlení?

Odpověď: *Moc jsem tam spokojená nebyla. Nejdřív jsem byla nadšená, že už mě nebudou (vychovatelky) kontrolovat, ale bylo to v podstatě stejné. Vychovatelka bydlela pode mnou. Stejně jsem si tam nikoho nesměla vodit a ještě jsem tam byla sama. Lepší to bylo v děcáku.*

Otázka: 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?

Odpověď: *Něco jsem se tam naučila, třeba jak napsat životopis, jak hledat práci a tak.. Taký jak jednat s úřadama... Bavilo mě to hraní scének, ale přijde mi, že v životě je stejně nakonec všechno jinak...*

Otázka: 8. Využila jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?

Odpověď: *Ano, když jsem si zakládala účet, a když jsem žádala o byt. Ten jsem ale zatím nedostala.*

Otázka: 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?

Odpověď: *Myslíte, takovou tu školu v přírodě? Jo, to bylo prima. Jak jsem říkala, ty scénky byly super. Bylo to takový ze života. Nikdy jsem takový situace nemusela řešit, tak to bylo pro mě nový a přínosný.*

Otázka: 10. Vyhledala jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?

Odpověď: *Jo, byla jsem s tou paní v kontaktu, našly jsme spolu bydlení a pomohla mi s hledáním práce.*

Otázka: 11. Měla jsi pocit, že jeho pomoc ti k něčemu byla?

Odpověď: *Jo, jasně. Asi bych to taky zvládla, ale nejspíš by mi to taky dýl trvalo. Taky mi poradila, na co si mám dávat pozor a na co se při pracovních pohovorech ptát.*

Otázka: 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?

Odpověď: *Ted' jsme se dlouho neviděly. Ale kdyby něco, mám na ní číslo..*

Otázka: 13. Důvěřuješ jí?

Odpověď: *Ale jo. Poznala jsem jí už v domově. A bylo vidět, že mi chce fakt pomoci. Ne jako ty sociální pracovnice...*

Chlapec, 20 let

Pořadí rozhovoru: 2.

Datum rozhovoru: 19.11.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvoval za výuční obor? Bavil tě?

Odpověď: *Zedníka, je to dřina, ale jinak docela jo. Měli jsme tam prima partu.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Pracoval jsem na stavbě. Ale ted' zrovna práci nemám, hledám jí.*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojený?

Odpověď: *Bydlím na ubytovně, měl jsem to zařízení od té předchozí práce. A zatím mě tam nechali.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojený? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *Nevím, jak kdy. Ted' je to horší s tou prací, taky jsem se rozešel s holkou... Snad si brzo najdu práci.*

Otázka: 5. Bydlel jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?

Odpověď: *Ne, šel jsem rovnou do práce a na ubytovnu.*

- Otázka:** 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?
- Odpověď:** *Jo bylo to dobrý, docela sranda. Učili nás jak jednat na úřadech. Taky nás učili, jak se nezadlužit, jak můžou přijít exekutoři a tak. Docela jsem získal takový to právní povědomí. Jo a taky proč nebrat drogy a pít alkohol s mírou...smích. Ale myslím, že mi to v životě pomohlo.*
- Otázka:** 8. Využil jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?
- Odpověď:** *Jsmo nějaký dostali?Jo, vlastně už si vzpomínám, bylo tam jak se registrovat na úřadu práce a tak.*
- Otázka:** 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?
- Odpověď:** *Soustředění bylo dobrý, byla to změna než pořád v děcáku. Zas nás učili co na úřadech, o podpoře, když jsme nezaměstnaný a tak. Ale nejvíc mě bavil ten lanovej park. To jsme si s klukama užili. Tak nás to nějak víc stmelilo.*
- Otázka:** 10. Vyhledal jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?
- Odpověď:** *Jo, ta paní mi pomohla najít práci a vlastně jsme spolu sehnali i tu ubytovnu.*
- Otázka:** 11. Měl jsi pocit, že její pomoc ti k něčemu byla?
- Odpověď:** *Jo, jo to určitě. Fakt mi to na začátek pomohlo. Dokonce uvažuju, že jí zase zavolám, jestli by mi zas nepomohla s tou prací, měla docela kontakty.*
- Otázka:** 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?
- Odpověď:** *No, právě že jí zavolám.*
- Otázka:** 13. Důvěřuješ jí?
- Odpověď:** *Byla super, na nic si nehrála, bylo vidět, že chce pomoci.*

Chlapec, 20 let

Pořadí rozhovoru: 3.

Datum rozhovoru: 22.11.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvoval za výuční obor? Bavil tě?

Odpověď: *Vždyť víte, kuchaře. Moc mě to nebavilo, pořád v kuchyni, vedro, honička. Moc mi to učení nešlo, ale nakonec jsem prolez. Jsem rád, že už to mám za sebou.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Jo, dělám kuchaře v hospodě.*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojený?

Odpověď: *Šel jsem k vlastním rodičům, máma dost pije a táta je zas v kriminálu. Ale neměl jsem kam jít. A nechtělo se mi platit tolik za pronájem bytu. Ale přemýšlím, že vypadnu a pronajmu si něco s kámošema.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojený? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *Ale jo, jen by mě bavila jiná práce, něco s autákama. Vždycky jsem se o to zajímal. Tak přemýšlím, že si časem něco najdu v autoservisu.*

Otázka: 5. Bydlel jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?

Odpověď: *Ne, byl jsem rád, že už mě nikdo nehlídá. A co říkaly holky, tak je tam dost hlídali, aby si tam nevodily kluky a tak.*

Otázka: 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?

Odpověď: *Přišlo mi to opravdu přínosný. Měl jsem z toho dobrý pocit, že se dozvídám něco praktickýho a ještě teď z toho těžím. Když jdu něco dojednat na úřady, tak se necítím tak bezmocnej, mám pocit, že tomu trochu rozumím, třeba co se týče podpory, na co mám nárok a tak.*

Otázka: 8. Využil jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?

Odpověď: *Mám to doma. Kdyby něco. Ale zatím ne.*

Otázka: 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?

Odpověď: *Jo, tak to bylo bezva. Docela mě to bavilo, učit se, jak prakticky řešit životní situace a tak. Předváděli jsme takový modelový situace, do kterých se dá v životě dostat a ukazovali nám, jak je řešit.*

Otázka: 10. Vyhledal jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?

Odpověď: *Paní mi poradila, jak si najít práci. Jinak jsem jí vlastně nepotřeboval.*

Otázka: 11. Měl jsi pocit, že jeho pomoc ti k něčemu byla?

Odpověď: *Vlastně ani nevím. Jako poradila mi, to jo, ale nakonec jsem si stejně musel poradit sám.*

Otázka: 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?

Odpověď: *Ne, nejsem.*

Otázka: 13. Důvěřoval si jí?

Odpověď: *Asi jo, proč ne. Chtěla nám přece pomoci, ne?*

Dívka, 20 let

Pořadí rozhovoru: 4.

Datum rozhovoru: 22.11.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvovala za výuční obor? Bavil tě?

Odpověď: *Pečovatelku. Ano bavit, i když bych raději byla zdravotní sestra. Uvažuji, jestli si zdrávku ještě nedodělat, ale kdo by mě živil.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Jsem pečovatelka v domově důchodců.*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojená?

Odpověď: *Mám s přítelem pronajatý byt. Nic moc. Je to malý a na sídlišti. Ale nic lepšího jsem za ty peníze nesehnala.*

- Otázka:** 4. Jsi v životě spokojená? Proč ano, proč ne?
- Odpověď:** *Asi jo, mám přítele, je prima, chtěla bych s ním založit rodinu. Práce vcelku ujde a mám pocit, že pomáhat starým lidem má smysl.*
- Otázka:** 5. Bydlela jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?
- Odpověď:** *Ano, byla jsem tam necelý rok. Pak jsem si našla tenhle byt.*
- Otázka:** 6. Jaké máš pocity z tohoto bydlení, co na něm nejvíce oceňuješ? Jaké byly klady a zápory tohoto bydlení?
- Odpověď:** *Bylo to dobrý, nevím, kam bych jinak šla. Taky jsem byla blízko vás vychovatele a dětí. No, a ten nájem to je nesrovnatelný s tím, co teď s přítelem platíme. Ale zas jsme na to dva. Jen mně vadilo, že tam se mnou nesmí nikdo bydlet a musím tam být sama. Dokonce ani vodit jsem si tam nikoho nesměla... Trochu otrava.*
- Otázka:** 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?
- Odpověď:** *Jo určitě. Naučila jsem se tam spoustu věcí. Dokonce jak vést domácnost a dělat si rozpočet. Taky na co všechno máme nárok v nezaměstnanosti a tak a taky jak jednat na úřadech. Dokonce tam byla přednáška ze sexuální výchovy.*
- Otázka:** 8. Využila jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?
- Odpověď:** *Ano, třeba jak napsat životopis, to jsem použila.*
- Otázka:** 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?
- Odpověď:** *Prima bylo, si ty situace vyzkoušet prakticky. To bylo vidět, že to všechny baví. A bylo to lepší než nějaký přednášky. A moc se mi líbilo to lezení po lanech a vůbec ty společný hry. To se ukázalo, že jsme bezva parta.*
- Otázka:** 10. Vyhledala jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?
- Odpověď:** *S její pomocí jsem si našla práci, teda taky díky úřadu práce. A potom mi pomáhala a radila při hledání bytu a podávala se mnou žádost o byt.*

Otázka: 11. Měla jsi pocit, že její pomoc ti k něčemu byla?

Odpověď: *No, jasně, určitě. Taky teď vím, jak na to, když bych hledala práci nebo byt.*

Otázka: 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?

Odpověď: *Mám jí v telefonu.*

Otázka: 13. Důvěřovala si jí?

Odpověď: *Ano, poznala jsem jí už v domově, tak jsme se poté nemuseli seznamovat. Byla moc ochotná.*

Dívka, 19 let

Pořadí rozhovoru: 5.

Datum rozhovoru: 10.12. 2014

Otázka: 1. Co jsi absolvovala za výuční obor? Bavil tě?

Odpověď: *Kuchařku, jo docela mě to bavilo, vařila jsem už v domově s tetou, když jsem byla ještě na základce.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Dělám kuchařku ve školní jídelně na základní škole.*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojená?

Odpověď: *Mám ubytování zajištěný od školy na ubytovně. Ale radši bych něco svého.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojená? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *Nevím, nemám kluka a kluci kolem jsou většinou divní. Ale mám práci a starám se o sebe sama. Tak asi jo.*

Otázka: 5. Bydlela jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?

Odpověď: *Ne, nebylo tam zrovna místo. Tak jsem šla rovnou na ubytovnu.*

Otázka: 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?

Odpověď: *Tak už si to moc nepamatuju. Ale vím, že jsme se tam učili, co a jak v životě. Jak vycházet s penězma, jak žít v partnerském životě, že se musí platit složenky, nedělat dluhy a tak. Bylo to takový poučný, třeba ty příklady, jak člověk může špatně dopadnout. Jak na něj může přijít exekuce, to mi fakt utkvělo v paměti.*

Otázka: 8. Využila jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?

Odpověď: *Ano, když jsem si zakládala účet.*

Otázka: 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?

Odpověď: *Líbilo se mi, že jsme potkali děti z jiných domovů a mohli si povídat o svých problémech. Bylo to tam super, hlavně ten doprovodnej program. No, a co jsem se naučila? Tak především jak reagovat a chovat se v různých situacích. Třeba, když jdu něco někam vyřídit. Taky první pomoc, jak odmítat drogy. Co dělá s člověkem alkohol a jaký jsou následky. Ted' už si víc nevzpomenu.*

Otázka: 10. Vyhledala jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?

Odpověď: *Spíš ona vyhledala nás už v děcáku. Tak jsme s ní pak řešili, co dál. Kde budem bydlet, jak si najdem práci apod.*

Otázka: 11. Měla jsi pocit, že její pomoc ti k něčemu byla?

Odpověď: *Jo, to jo. Hlavně kvůli té práci a bydlení.*

Otázka: 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?

Odpověď: *Ted' zrovna ne, ale říkala, že se na ní můžu kdykoliv obrátit.*

Otázka: 13. Důvěřovala si jí?

Odpověď: *Určitě. Pomohla nejenom mě, ale i ostatním.*

Chlapec, 19 let

Pořadí rozhovoru: 6.

Datum rozhovoru: 10.12.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvoval za výuční obor? Bavil tě?

Odpověď: *Kuchaře. Určitě mě bavil. Nejdřív jsem vlastně nevěděl, jestli to chci dělat, jako vaření, ale pak jsem zjistil, že to je úžasná práce. Teda pokud se dělá pořádně.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Ted' pracuju v takový průměrný restauraci, ale chtěl bych do nějaký pořádný, kde to uměj, abych se taky něco naučil. Škola mě naučila vařit takový ty hotovky a ne jak se vaří ted' v pořádných restauracích..*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojený?

Odpověď: *Mám pronajatý byt. Z platu to docela utáhnu, bydlím tam s přítelkyní.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojený? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *Jo, jsem. Když se mi podaří najít místo v nějaký lepší restauraci, tak budu ještě víc.*

Otázka: 5. Bydlel jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?

Odpověď: *Ne. Šel jsem rovnou do Plzně.*

Otázka: 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?

Odpověď: *Tak vcelku jo. Naučili jsme se tam takový věci, o kterých člověk neměl ani páru. V domově jsme takový věci řešit nemuseli. Třeba jak se platěj složenky, kolik co pořádně stojí, jako třeba nájem, elektrika a tak. Měl jsem pocit, že jsem do života trochu víc připravenej, že trochu vím, jak se postavit problémům.*

Otázka: 8. Využil jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?

Odpověď: *Asi ne.*

Otázka: 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?

Odpověď: *Asi ty hraný scénky. To bylo dobrý, že jsme si to vyzkoušeli jako na živo. Byla tam dobrá parta. I ty co nás vedli, věděli, o čem mluví. Jo, a pro mě osobně bylo vcelku přínosný to společenský chování a taky psaní životopisu. Jo, vidíte, to jsem vlastně využil z těch materiálů. Vzor životopisu.*

Otázka: 10. Vyhledal jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka?
Pokud ano, s čím ti pomáhal?

Odpověď: *Ta paní se nám nabízela. Ale já jsem si našel práci i byt sám. Tak se jen ptala, jak jsem spokojený a jestli může vidět, kde bydlím. Jednou za mnou byla.*

Otázka: 11. Měl jsi pocit, že její pomoc ti k něčemu byla?

Odpověď: *Spíš jsem měl pocit, že mě kontroluje. Ale asi to nemyslela zle.*

Otázka: 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?

Odpověď: *Ne.*

Otázka: 13. Důvěřoval si jí?

Odpověď: *Jo, ale spíš jsem důvěřoval sám sobě.*

Dívka, 19 let

Pořadí rozhovoru: 7.

Datum rozhovoru: 18.12.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvovala za výuční obor? Bavil tě?

Odpověď: *Ošetřovatelku. Bavilo mě to, vlastně jak kdy. Něco mě bavilo, ale něco byla nuda. To učení mi moc nešlo. A měla jsem problémy se závěrečkama. Praxe byla lepší, měla jsem pocit, že těm lidem pomáhám, i když jsme někdy dělaly i horší práci.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Dělám sanitářku v nemocnici, ale nevím, jestli mě nevyhodí. Zasedla si na mě staniční, prostě s ní nevycházím. Asi dvakrát jsem přišla pozdě a od té doby se to se mnou táhne.*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojená?

Odpověď: *Na nemocniční ubytovně zdravotních sester.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojená? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *No, tak práce mě moc nebaví, i když je dobrý, že lidem pomáhám, ale přijdou mi nevděčný a někdy jsou na nás hrubý. Taky bych si představovala lepší kolektiv. Jinak v osobním životě to taky není nic moc. Teď nikoho zrovna nemám. A ten, co jsem s ním chodila předtím, akorát pil.*

- Otázka:** 5. Bydlela jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?
- Odpověď:** *Chvilku, asi dva měsíce. Ale pak jsem šla na tu ubytovnu, mám tam víc svobody.*
- Otázka:** 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?
- Odpověď:** *Určitě dobře. Mám větší přehled, jak se chovat v některých situacích a jak řešit životní problémy. Taký jsem měla pocit, že těm lidem, který to vedli, záleží na tom, aby se nám v životě dařilo. Stejně tak jako vám tady v domově. Na rozdíl od mých rodičů.*
- Otázka:** 8. Využila jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?
- Odpověď:** *Ano, když jsem něco zapoměla, co se na tom soustředění říkalo, tak jsem měla, kde to najít. Třeba jsem podle toho psala životopis a dávala si žádost o byt. Té zatím nebylo vyhověno.*
- Otázka:** 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?
- Odpověď:** *Ty společný hry. A pak všechno to povídání a předvádění situací, do kterých se v životě můžeme dostat. Třeba jednání na úřadech, nebo návštěva banky a zakládání bankovního účtu. Taký co se může stát, když si vezmeme půjčku a nemůžeme ji splácet, jak uzavřít a vypovědět smlouvu na mobil.*
- Otázka:** 10. Vyhledala jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka? Pokud ano, s čím ti pomáhal?
- Odpověď:** *Jo, řešily jsme společně bydlení a práci.*
- Otázka:** 11. Měla jsi pocit, že její pomoc ti k něčemu byla?
- Odpověď:** *Určitě. Ted' už vím, jak na to.*
- Otázka:** 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?
- Odpověď:** *Ano. Víím, že se na ní můžu obrátit. Zrovna nedávno jsme se viděly.*
- Otázka:** 13. Důvěřovala si jí?
- Odpověď:** *Ano. Znala jsem jí už z domova, několikrát tam byla, bavily jsme se o tom, co budu v životě dělat dál a tak.*

Chlapec, 20 let

Pořadí rozhovoru: 8.

Datum rozhovoru: 18.12.2014

Otázka: 1. Co jsi absolvoval za výuční obor? Baval tě?

Odpověď: *Maliřské a natěračské práce. Vcelku jo.*

Otázka: 2. Máš zaměstnání? Jaké?

Odpověď: *Ano, dělám v družstvu malířů a natěračů v Plzni. Mám docela dost zakázek, tak se mám co ohánět.*

Otázka: 3. Kde v současné době bydlíš? Jsi s tím spokojený?

Odpověď: *Bydlím v Domě na půl cesty v Plzni. Než si něco za přijatelný peníze najdu.*

Otázka: 4. Jsi v životě spokojený? Proč ano, proč ne?

Odpověď: *Vlastně ani nevím. V rámci možností asi jo.*

Otázka: 5. Bydlel jsi po odchodu z dětského domova ve startovacím bytě?

Odpověď: *Ne, chvíli jsem byl po pronájmech a nakonec, když jsem ještě neměl práci, jsem si zažádal o umístění v Domu na půl cesty. Bylo to v té chvíli fakt úleva, protože jsem neměl kam jít.*

Otázka: 7. Jak hodnotíš projekt Šance pro budoucnost? Považuješ ho pro tebe za přínosný? V čem?

Odpověď: *Něco jsem se tam naučil. Byla to taková příprava na život.*

Otázka: 8. Využil jsi písemné materiály a manuály k řešení situací každodenního života?

Odpověď: *No, trochu. Např. jak se složenkami, jak si dát pozor na různé smlouvy a tak.*

Otázka: 9. Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?

Odpověď: *Tak asi přednášky policie a pak jak jsme hráli přijímací pohovor. A taky jak se zaregistrovat na úřadu práce.*

Otázka: 10. Vyhledal jsi po odchodu z dětského domova komunitního pracovníka?
Pokud ano, s čím ti pomáhal?

Odpověď: *Nejdřív jsem myslel, že jí potřebovat nebudu, ale nakonec mi pomohla zařídit ten Dům na půl cesty.*

Otázka: 11. Měl jsi pocit, že její pomoc ti k něčemu byla?

Odpověď: *Ano, tím jak jsem nemohl najít žádný slušný bydlení, tak mě fakt pomohla to vyřešit.*

Otázka: 12. Jsi s ní stále ještě v kontaktu?

Odpověď: *Ano.*

Otázka: 13. Důvěřuješ jí?

Odpověď: *Ano. Dost mi pomohla.*

5.9 Vyhodnocení orientačního průzkumu

Vyhodnocení řízených interview provedeme postupně podle jednotlivých základních otázek, které jsme si v orientačním průzkumu kladli. Vyhodnocení uvádíme v tabulkách se stručnou charakteristikou a kategorizací odpovědí respondentů. Kategorizace v našem případě znamená rozčlenění odpovědí do různých kategorií. Respondenti jsou označeni podle čísla rozhovoru a pro lepší orientaci je v každé tabulce uvedeno i jejich současné zaměstnání.

Jaký je současný život respondenta – čím se vyučil, jaké má zaměstnání, kde bydlí?

Této základní otázce odpovídaly otázky 1, 2 a 3 v dotazníku. Okruhy odpovědí uvádíme v následujících tabulkách.

Tabulka 2: Vyuční obor, zaměstnání a bydlení (dívky)

Číslo rozhovoru	Vyuční obor	Zaměstnání	Bydlení
1.	Cukrářka	Cukrářka	Pronájem s kamarádkou
4.	Pečovatelka/ ošetřovatelka	Pečovatelka v domově důchodců	Pronájem s přítelem
7.	Pečovatelka/ ošetřovatelka	Sanitářka	Ubytovna od nemocnice
5.	Kuchařka	Kuchařka v jídelně ZŠ	Ubytovna od ZŠ

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 3: Výuční obor, zaměstnání, bydlení (chlapci)

Číslo rozhovoru	Výuční obor	Zaměstnání	Bydlení
2.	Zedník	Nezaměstnaný	Ubytovna
3.	Kuchař	Kuchař v hospodě	U vlastních rodičů
6.	Kuchař	Kuchař v restauraci	Pronájem s přítelkyní
8.	Malíř, natěrač	Družstvo malířů a natěračů	Dům na půl cesty

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulek vyplývá, že až na jednoho chlapce jsou všichni zaměstnaní a to v oboru, ve kterém jsou vyučeni. Tři bydlí v pronájmu, tři na ubytovně, jeden u vlastních rodičů, ale uvažuje o pronájmu a jeden chlapec žije v Domě na půl cesty.

Jak hodnotí svou životní situaci – je šťastný/á a spokojený/á – proč?

Této základní otázce orientačního výzkumu odpovídala otázka č. 4 v dotazníku.

Tabulka 4: Spokojenost se životem (dívky)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Je spokojená
1.	Cukrářka	Spíše ano, chybí jí ovšem zázemí a zajištění
4.	Pečovatelka v domově důchodců	Ano, má zázemí, chce založit rodinu
7.	Sanitářka	Spíše ne
5.	Kuchařka v jídelně ZŠ	Spíše ano

*Zdroj: vlastní zpracování***Tabulka 5: Spokojenost se životem (chlapci)**

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Je spokojený
2.	Nezaměstnaný (zedník)	Neví
3.	Kuchař v hospodě	Ano, chce ovšem změnit práci
6.	Kuchař v restauraci	Spíše ano, chce si najít lepší práci
8.	Družstvo malířů a natěračů	Neví, spíše ano

Zdroj: vlastní zpracování

Z odpovědí respondentů vyplývá, že jsou spíše spokojení. Z celkových 8 je spokojených 5, jedna dívka spíše není a dva chlapci nevědí.

Měl/a zkušenost se startovacím bydlením? Jakou?

K této otázce se vztahovaly otázky v dotazníku č. 5 a 6.

Tabulka 6: Zkušenost se startovacím bytem (dívky)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Zkušenost se startovacím bydlením
1.	Cukrářka	Ano, krátce Cítila se pod kontrolou a zároveň sama.
4.	Pečovatelka v domově důchodců	Ano, necelý rok Řešila tím bydlení po odchodu z DD, oceňovala nízký nájem, vadilo jí, že tam musela být sama
7.	Sanitářka	Ano, 2 měsíce, chyběla jí tam svoboda
5.	Kuchařka v jídelně ZŠ	Ne

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 7: Zkušenost se startovacím bytem (chlapič)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Zkušenost se startovacím bydlením
2.	Nezaměstnaný (zedník)	Ne
3.	Kuchař v hospodě	Ne
6.	Kuchař v restauraci	Ne
8.	Družstvo malířů a natěračů	Ne

Zdroj: vlastní zpracování

Většina dětí neměla zkušenost se startovacím bydlením (5), a to všichni chlapič a jedna dívka. 3 z celkového počtu 4 dívek možnost startovacího bydlení využilo, 2 po krátkou dobu (v řádu měsíců) a jedna necelý rok.

Jaké jsou jeho/její zkušenosti s projektem Šance pro budoucnost? Považuje ho za přínosný? V čem?

Na tuto základní otázku orientačního průzkumu hledaly odpovědi otázky v dotazníku č. 7, 8, 9.

Tabulka 8: Hodnocení projektu a využití materiálů (dívky)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Hodnocení a přínos projektu Šance pro budoucnost	Využití písemných materiálů
1.	Cukrářka	Přínosné, naučila se – životopis, hledání práce, jednání s úřady	Ano – založení účtu, žádost o byt
4.	Pečovatelka v domově důchodců	Přínosné – vedení a rozpočet domácnosti, jednání s úřady, hledání práce – úřad práce, sexuální výchova	Ano – životopis
7.	Sanitářka	Přínosné – řešení životních problémů	Ano – životopis, žádost o byt
5.	Kuchařka v jídelně ZŠ	Přínosné – řešení životních problémů, vedení a rozpočet domácnosti, partnerské soužití, riziko exekuce a zadlužení, finanční gramotnost	Ano – založení bankovního účtu

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 9: Hodnocení projektu a využití materiálů (chlapci)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Hodnocení a přínos projektu Šance pro budoucnost	Využití písemných materiálů
2.	Nezaměstnaný (zedník)	Přínosné – naučil se – jednání s úřady, právní povědomí, riziko exekuce a zadlužení, prevence závadového chování	Ano – registrace na úřadu práce
3.	Kuchař v hospodě	Přínosné – ještě teď znalostí využívá, jednání s úřady	ne
6.	Kuchař v restauraci	Přínosné – finanční gramotnost, řešení životních problémů	ne
8.	Družstvo malířů a natěračů	Přínosné – řešení životních problémů	Ano – složenky, opatrnost při podpisu smluv

Zdroj: vlastní zpracování

Co tě na pracovním soustředění projektu Šance pro budoucnost nejvíc oslovilo a pro tebe osobně mělo největší přínos?

K této otázce se vztahovala otázka č.9 v dotazníku

Tabulka 10: Přínos soustředění (dívky)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Přínos pracovního soustředění projektu Šance pro budoucnost
1.	Cukrářka	Přínosné – řešení modelových situací, životní realita
4.	Pečovatelka v domově důchodců	Přínosné – řešení modelových situací, životní realita, volnočasové aktivity
7.	Sanitářka	Přínosné – řešení modelových situací, životní realita, bankovní služby, finanční gramotnost, půjčky, smlouvy s mobilními operátory, jednání s úřady, volnočasové aktivity
5.	Kuchařka v jídelně ZŠ	Přínosné – sdílení problémů, řešení modelových situací, životní realita, jednání s úřady, první pomoc, prevence závadového chování, volnočasové aktivity

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 11: Přínos soustředění (chlapci)

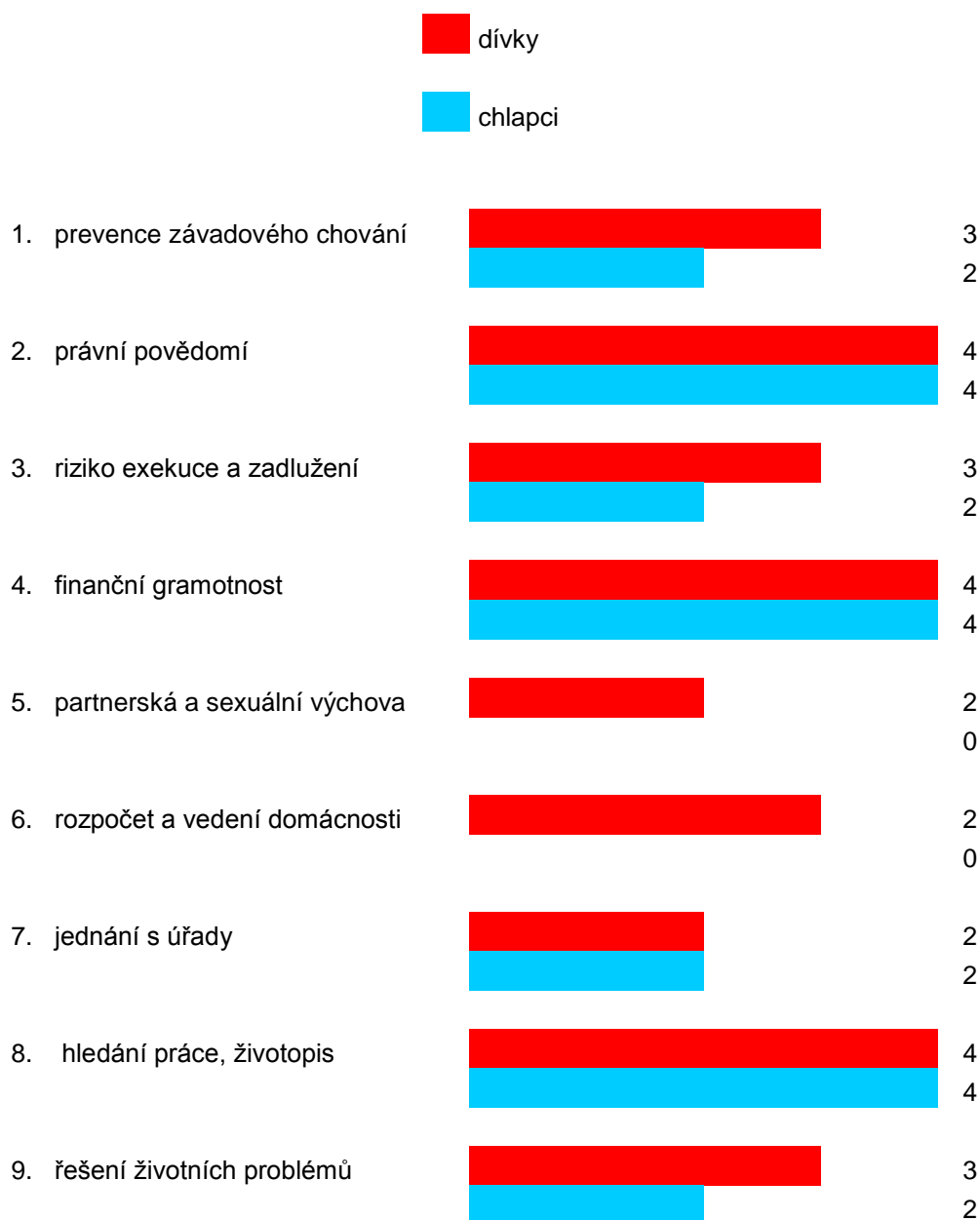
Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Přínos pracovního soustředění projektu Šance pro budoucnost
2.	Nezaměstnaný (zedník)	Přínosné – jednání s úřady, úřad práce – podpora v nezaměstnanosti, volnočasové aktivity
3.	Kuchař v hospodě	Přínosné – řešení modelových situací, životní realita
6.	Kuchař v restauraci	Přínosné – řešení modelových situací, životní realita, společenské chování, životopis
8.	Družstvo malířů a natěračů	Přínosné – řešení modelových situací, životní realita, registrace na úřadu práce, přijímací pohovor, přednášky policie

Zdroj: vlastní zpracování

Všichni respondenti považovali absolvování projektu Šance pro budoucnost za přínosné, stejně tak pracovní soustředění, které se v rámci tohoto projektu konalo. Všechny dívky a 2 chlapci využili materiály, které v rámci projektu obdrželi.

Co se týče celého projektu, tak děti vyzdvihly následující oblasti, které podle jejich soudu měly pro ně největší přínos. Údaje obsahuje graf.

Oblasti přínosu projektu Šance pro budoucnost pro jednotlivé respondenty

Graf 1: Oblasti přínosu projektu Šance pro budoucnost

Zdroj: vlastní zpracování

Z uvedeného grafu vyplývá, že největší přínos projektu pro obě pohlaví byl v oblasti finanční gramotnosti, právního povědomí, hledání práce a psaní životopisu. Naopak nejmenší přínos byl zaznamenán v oblasti partnerské a sexuální výchovy a jednání s úřady.

Spolupracoval/a s komunitním pracovníkem? Pomohlo mu/jí to? Důvěřoval/a mu?

K této základní otázce orientačního průzkumu se vztahovaly otázky v dotazníku č. 10, 11, 12 a 13.

Tabulka 12: Spolupráce s komunitním pracovníkem (dívky)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Vyhledala komunit. pracovníka, s čím pomáhal	Byla účelná pomoc	Jsou v kontaktu	Důvěřuje mu
1.	Cukrářka	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Ano, při pracovním pohovoru	Pasivní kontakt	Ano
4.	Pečovatelka v domově důchodců	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Pasivní kontakt	Ano
7.	Sanitářka	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Ano	Aktivní kontakt	Ano
5.	Kuchařka v jídelně ZŠ	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Pasivní kontakt	Ano

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 13: Spolupráce s komunitním pracovníkem (chlapci)

Číslo rozhovoru	Zaměstnání	Vyhledal komunit. pracovníka, s čím pomáhal	Byla účelná pomoc	Jsou v kontaktu	Důvěřuje mu
2.	Nezaměstnaný (zedník)	Ano, hledání práce, hledání bydlení	Ano	Aktivní kontakt	Ano
3.	Kuchař v hospodě	Ano, hledání práce	Nevím	Ne	Ano
6.	Kuchař v restauraci	Ne	Ne	Ne	Ano
8.	Družstvo malířů a natěračů	Ano, hledání práce	Ano	Ano	Ano

Zdroj: vlastní zpracování

Z údajů vyplývá, že až na jednoho chlapce všechny děti vyhledaly či spolupracovaly s komunitní pracovnící, stejně tak 7 z nich vnímalo její pomoc jako účelnou. 3 z respondentů jsou s ní aktuálně v kontaktu, 3 vědí, že pomoc mohou kdykoliv využít a 2 chlapci s komunitní pracovnící v kontaktu nejsou. Všichni respondenti této pracovníci důvěřovali.

6 Shrnutí a diskuse

Orientační šetření se zabývalo přínosem projektu Šance pro budoucnost, realizovaného v letech 2007 a 2008. Hodnotilo efektivitu projektu a subjektivní pocity mladých lidí, kteří projekt absolvovali a to z odstupů několika let. Kromě postojů a názorů bývalých klientů na projekt, se šetření zabývalo i aktuální životní situací respondentů, která samozřejmě může souviset s faktem, že projekt absolvovali.

Orientační šetření bylo realizováno prostřednictvím řízených rozhovorů a to celkem s osmi bývalými klienty Dětského domova Horšovský Týn. Jednalo se o čtyři dívky a čtyři chlapce, všechny ve věku 21 až 22 let.

Jaké skutečnosti z orientačního šetření vyplynuly? Tak především to, že všichni mladí lidé s odstupem času hodnotí projekt Šance pro budoucnost pozitivně. Mají pocit, že byl pro jejich současný život přínosný a pomohl jim. Z jejich slov vyplývá, že umí lépe čelit každodenním situacím a problémům života. Dokážou lépe jednat s úřady, nezaskočí je hledání práce, registrace na úřadu práce ani psaní životopisu. Mají základní přehled z oblasti finanční gramotnosti, znají rizika zadlužení a následné exekuce, jsou poučeni z oblasti partnerského a sexuálního života. Vědí, jak vést domácnost a rozpočet, mají základní právní povědomí a jsou odolnější a informovanější o zneužívání drog a alkoholu.

Ze soustředění, které se konalo v rámci projektu, si odnesli plno společných zážitků a pocit sounáležitosti a sdílení s ostatními dětmi z jiných dětských domovů. Velice je oslovilo, že seznámení se s různými i výjimečnými situacemi každodenního života se realizovalo prostřednictvím hraní modelových situací a oni se tak informace nedozvídali pouze teoreticky a nudnou formou ale především prakticky a zábavně. Tři čtvrtiny respondentů využily materiály, které v rámci projektu dostaly. Nejčastěji se tak dělo při psaní životopisu.

Skoro všichni mladí lidé, kteří se projektu účastnili a zároveň byli součástí šetření, spolupracovali s komunitní pracovnící. Účel její práce je částečně kompenzovat chybějící pomoc rodiny při osamostatňování mladých lidí. Její pomoc hodnotili respondenti kladně, někteří dokonce tvrdili, že by bez její pomoci nevěděli, jak v životě prakticky postupovat. Nejčastějšími oblastmi, které zmiňovali, byla pomoc s hledáním práce či bydlení. 6 z 8 mladých lidí je s ní stále ať už v pasivním či aktivním kontaktu. Podle očekávání s komunitní pracovnící spolupracovali více dívky.

Co se týče současného života má 7 dětí z 8 zaměstnání, každý z nich je vyučen. Všichni mají kde bydlet, nejčastěji v pronajatém bytě či na ubytovnách svých zaměstnavatelů. Objevily se i varianty bydlení u vlastních rodičů a v Domě na půl cesty. 5 z 8 respondentů

se cítí v životě spokojení, 2 chlapci neví jedna dívka spíše ne. Ve startovacím bytě bydlely pouze 3 dívky, z toho 2 jen krátce. Přestože oceňovaly nízký nájem a možnost samostatného bydlení, odcházely z důvodu pocitu určité nesvobody.

Z celkového dojmu z rozhovorů lze konstatovat, že jsou tito mladí lidé v rámci svých možností a schopností v životě úspěšní, mají většinou práci, zajištěné bydlení a jsou schopni se orientovat v reálném životě. Proto, abychom mohli objektivně hodnotit souvislost mezi jejich uplatněním v životě a nabytými znalostmi a dovednostmi z uvedeného projektu, museli bychom hodnotit i vzorek dětí, které projektem neprošly. Samozřejmě, že by oba vzorky musely zahrnovat větší počet osob než našich 8 bývalých klientů. Přesto si na základě provedeného orientačního šetření dovolím tvrdit, že realizace projektu Šance pro budoucnost byl pro současný i budoucí život těchto klientů přínosný.

7 Závěr

Náhradní výchova je v dnešní době aktuálním tématem. V horizontu několika let má dojít k převratným změnám v této oblasti. Postupně mají být rušeny kojenecké ústavy i většina dětských domovů. Česká republika byla v posledních letech mnoha organizacemi několikrát kritizována za velké množství dětí umístěných v ústavní výchově. Stát se proto snaží tento problém řešit a to prostřednictvím upřednostňování péče před ústavní výchovou. Mnoho odborníků však opakovaně namítá, že nebude reálně nalézt tolik kvalitních pěstounských rodin pro tolik dětí z ústavů. Je tedy otázkou, zda některé dětské domovy nebudou i v budoucnu zachovány.

Je také nutné zmínit, že se dětské domovy za posledních několik let velice změnily a co nejvíce připodobnily rodinnému prostředí. Život v nich je tedy pro děti mnohem příjemnější a mnohem méně deprivující než tomu bylo dříve v době internátních dětských domovů. Děti jsou rozděleny do rodinných skupin, kde společně s jinými dětmi a vychovateli a vychovatelkami žijí v bytech a v prostředí, co nejvíce podobnému tomu rodinnému. Přesto je pro ně těžké vstoupit do samostatného života. Některé věci se prostě v dětském domově nenaučí tak jako v rodině. Také chybí soustavná opora a pomoc dětského domova při vstupu těchto dětí do života. Rodina dítě často finančně podporuje, pomáhá mu se zajištěním bydlení, studií apod. Na to pracovníci dětských domovů nemají kapacitu a ani jim to současná legislativa neumožňuje. Proto vznikly projekty Šance pro budoucnost a Krok do života 1, které mají za úkol dětem ze znevýhodněného sociálního prostředí vstup do života ulehčit. Vybavit je znalostmi, dovednostmi, které budou pro samostatný život potřebovat a poskytnout jim oporu prostřednictvím komunitního pracovníka, který má simulovat pomoc, která má mladému člověku přicházet od rodiny. Mladí lidé tak nejsou náhle hozeni do života bez jakékoliv pomoci a mají větší šanci pracovně se uplatnit, sociálně se integrovat či nepodlehnout patologickému jednání včetně kriminálního.

Diplomová práce popisovala instituce náhradní rodinné péče a jejich specifika a dále se pozorněji zaměřila na dětské domovy a možné důsledky ústavní výchovy a uplatnění dětí vyrůstajících v dětských domovech v reálném životě. V orientačním šetření se pak věnovala projektu Šance pro budoucnost a jeho přínosu pro bývalé klienty dětského domova Horšovský Týn, kteří ho cca před sedmi lety absolvovali. Ze šetření, které bylo provedeno formou řízených interview, vyplynulo, že respondenti projekt hodnotí jako velice přínosný. Také spolupráce komunitní pracovníce a dětí při vstupu do samostatného života byla úspěšná. Děti mají ve většině případů práci a bydlení a relativně bez problémů

se začlenily do společnosti. K tomu se větší pravděpodobností pomohl i projekt Šance pro budoucnost. Je jen dobře, že nezůstalo pouze u něj, a aktivity tohoto typu se realizují v následném projektu Krok do života 1, který byl před časem dokončen.

8 Zdroje a literatura

Babybox, 2012. [cit. 16.5.2012]. Přístup z: <http://www.babybox.cz/?p=uvodni-stranka>

Dětský domov Horšovský Týn, 2014. [cit. 10.11.2014]. Přístup z:
<http://www.dd-horsovskytytn.cz/>

DVOŘÁK, Jakub. *Systém náhradní výchovy*. Aspekty náhradní výchovy, 2012.
[cit. 16.5.2012]. Přístup z: http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf

EMMEROVÁ, Milada. 33. *Schůze, 2. února 2012*. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna ČR. [cit. 16.5.2012]. Přístup z:
<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/033schuz/s033090.htm>

JANIŠ, Kamil, KRAUS, Blahoslav, VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 163 s. ISBN 80-7041-019-1.

Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče, FOD, 2012. [cit. 31.5.2012]. Přístup z:
<http://www.fod.cz/>

KOLÁŘOVÁ, Lenka. *Až kojenecké ústavy skončí*. Instinkt. [cit. 16.5.2012]. Přístup z:
<http://instinkt.tyden.cz/>

KOVAŘÍK, Jiří. ŠMOLKA, Petr. *Současná rodina – problémy, konstanty, proměny, naděje*. Asociace manželských a rodinných poradců ČR, 1996. 71 s. ISBN neuv.

Krok do života 1, Dětský domov Horšovský Týn, 2014. [cit. 10.11.2014]. Přístup z:
<http://www.dd-horsovskytytn.cz/>

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1.vyd. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. III. část. Děti narozené z nechtěného těhotenství, děti z dětských domovů a děti z náhradní rodinné péče v dlouhodobém sledování. *Československá psychologie*, 1996, roč. 40, č. 2, s. 81-94.

MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1.vyd. Praha: Grada, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

Náhradní výchova, MPSV, 2012. [cit. 16.5.2012]. Přístup z: <http://www.mpsv.cz/cs/7297>.

OCHRÁNCE. *Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova*. Brno: Veřejný ochránce práv, 2007.

Pěstounská péče, FOD, 2012. [cit. 16.5.2012]. Přístup z:

http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/pest_pece.htm

PILAŘ, J. *Náhradní výchovná péče v nahotě reality*. Učitelské noviny. roč. neu., č. 36., 2005. [cit. 16.5.2012]. Přístup z:

<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2755&PHPSESSID=37ec0689f51ce06d0c7c7b33b09ac149>

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. 978-ISBN 80-736-7647-6.

PURKOVÁ, Veronika. *Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu vybraných výzkumů & Ústavní výchova v číslech*. Aspekty náhradní výchovy. Asociace náhradní výchovy, 2012. [cit. 16.5.2012]. Přístup z:

<http://www.anv.cz/odborne/147-osobnost-deti-umistenychv-detskych-domovech-z-pohledu-vybranych-vyzkumu-a-ustavni-vychova-v-cislech>

SCHNEIBERG, František. *Dětská centra – moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu*. Powerpointová prezentace z V. Konference o rodinné politice na téma Rodina na prahu 21. století. 10. – 11. 12. 2009.

SCHOOLEROVÁ, Jayne. E., KOVAŘÍK, Jiří. *Adopce vztah založený na slibu*. 1.vyd. Praha: Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 978-80-725-5066-1.

SOS dětské vesničky, 2012. [cit. 16.5.2012]. Přístup z: <http://www.sos-vesnicky.cz/>

Stát chystá rušení dětských domovů, ČT24. [cit. 16.5.2012]. Přístup z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/137247-stat-chysta-ruseni-detskych-domovu/>

Šance pro budoucnost, Plzeňský kraj, 2012. [cit. 10.6.2012]. Přístup z:

<http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/sance-pro-budoucnost>

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 80-736-7318-5.

Vnitřní řád. Dětský domov Horšovský Týn.

VODÁK, Pavel. *Problémy osvojení dětí*. Praha: SZN, 1967. 243 s. ISBN neuv.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře.

Zákon 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Zařízení pro děti cizince, 2012. [cit. 16.5.2012]. Přístup z: <http://www.ddc.cz/>

Z výzkumů o ústavní deprivaci. FOD, 2012. [cit. 6.6.2012]. Přístup z: <http://www.fod.cz/stranky/klokanek/vyzkumy.htm>

9 Seznam tabulek, obrázků, grafů a příloh

Seznam tabulek

Tabulka 1: Systém náhradní výchovy	26
Tabulka 2: Výuční obor, zaměstnání a bydlení (dívky)	58
Tabulka 3: Výuční obor, zaměstnání, bydlení (chlapci)	59
Tabulka 4: Spokojenost se životem (dívky)	59
Tabulka 5: Spokojenost se životem (chlapci)	59
Tabulka 6: Zkušenost se startovacím bytem (dívky)	60
Tabulka 7: Zkušenost se startovacím bytem (chlapci)	60
Tabulka 8: Hodnocení projektu a využití materiálů (dívky)	61
Tabulka 9: Hodnocení projektu a využití materiálů (chlapci)	61
Tabulka 10: Přínos soustředění (dívky)	62
Tabulka 11: Přínos soustředění (chlapci)	62
Tabulka 12: Spolupráce s komunitním pracovníkem (dívky)	64
Tabulka 13: Spolupráce s komunitním pracovníkem (chlapci)	64

Seznam obrázků

Obrázek 1: Náhradní rodinná péče	15
--	----

Seznam grafů

Graf 1: Oblasti přínosu projektu Šance pro budoucnost	63
---	----

Seznam příloh

Příloha 1: Dávky pěstounské péče	I
Příloha 2: Náklady na 1 dítě v Dětském domově Horšovský Týn	IV
Příloha 3: Rodinné skupiny	V

Příloha 1: Dávky pěstounské péče

Právní úprava od 1. 1. 2013

Jako pěstounská péče se pro účely dávek pěstounské péče posuzuje péče o dítě poskytovaná **osobou v evidenci** (osobou vedenou v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu) a **osobou pečující**, tedy osobou:

1. která je pěstounem (nikoli na přechodnou dobu),
2. která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
3. které je před rozhodnutím soudu o svěření dítěte do pěstounské péče rozhodnutím soudu nebo orgánu sociálně-právní ochrany dítě dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče (tzv. předpěstounská péče),
4. která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, nebo
5. která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Nárok je zachován i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do dvacátého šestého roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě podle zákona upravujícího státní sociální podporu, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující.

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte činí za kalendářní měsíc:

- a. 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- b. 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- c. 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- d. 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Jde-li o dítě, které je podle zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, činí příspěvek na úhradu potřeb dítěte:

Dítě ve věku	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost) Kč
Do 6 let	4 650	5 550	5 900	6 400
6 – 12 let	5 650	6 800	7 250	7 850
12 – 18 let	6 450	7 800	8 300	8 700
18 – 26 let	6 750	8 100	8 600	9 000

Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše jednorázového příspěvku činí 25 000 Kč.

Odměna pěstouna

Nárok na odměnu pěstouna má **osoba pečující a osoba v evidenci** (osoba pečující i po dosažení zletilosti dítěte, pokud má dítě nárok na příspěvek *na úhradu potřeb dítěte*). Pokud jsou oba manželé osobou pečující nebo osobou v evidenci, náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich.

Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc:

- a. 8 000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě,
- b. 12 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti,
- c. 20 000 Kč,
 1. je-li pečováno alespoň o 3 děti,
 2. je-li pečováno alespoň o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost),
 3. jde-li o osobu v evidenci, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě, nebo

- d. 24 000 Kč, pečuje-li pěstoun alespoň o 1 dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu, a toto dítě je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost).

Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se odměna pěstouna zvyšuje vždy o 4 000 Kč.

Pokud je osoba pečující nebo osoba v evidenci rodičem nebo prarodičem otce nebo matky svěřeného dítěte, náleží jí odměna pěstouna vždy, pokud pečuje alespoň o 3 děti nebo o alespoň 1 dítě ve II., III. nebo IV. stupni závislosti. V ostatních případech (pečuje-li o 1 nebo 2 zdravé děti či děti v I. stupni závislosti), jí náleží odměna pěstouna pouze v případech hodných zvláštního zřetele, zejména s ohledem na její sociální a majetkové poměry a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte.

Odměna pěstouna se pro účely zákonů upravujících daně z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení, pojistné na úrazové pojištění a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti.

Příspěvek při převzetí dítěte

Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má **osoba pečující**, která převzala dítě do pěstounské péče.

Výše příspěvku při převzetí dítěte činí, jde-li o dítě ve věku:

- a. do 6 let, 8 000 Kč,
- b. od 6 let do 12 let, 9 000 Kč,
- c. od 12 let do 18 let, 10 000 Kč.

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Na příspěvek má nárok **osoba pečující**, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna. Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Podmínkou dále je, že osoba pečující nesmí motorové vozidlo používat k výdělečné činnosti.

Příloha 2: Náklady na 1 dítě v Dětském domově Horšovský Týn

Skutečné náklady po zapojení dalších složek rozpočtu (příjmy, dary, fondy...)

	Přímé náklady /mzdy+odvody dle rozpočtu + zapojení FO// tis Kč	Provozní náklady /po zapojení všech nákladů -dary,příjmy ošetř.,zapojení fondů.../ tis Kč	Náklady na 1 dítě	
			měsíc Kč	rok (zaokr.) Kč
2005	7.640	2.774	24.106	289.300
2006	8.640	2.615	26.053	312.600
2007	9.150	2.746	27.537	330.400
2008	9.552	2.876	28.768	345.200
2009	9.319	2.890	28.261	339.100
2010	9.748	2.990	29.486	353.800
2011	9.163	3.251	28.736	344.800
2012	9.718	3.380	30.319	363.800
2013	9.719	3.180	29.858	358.300
2014	9.963	3.149	30.351	364.200

Náklady dle rozpočtu od KÚPK (platy + odvody, na provoz)

	Přímé náklady /mzdy+odvody= přímá dotace KÚPK/ tis Kč	Provozní náklady /dotace o KÚPK/ tis Kč	Náklady na 1 dítě	
			měsíc Kč	rok (zaokr.) Kč
2005	7.629	2.059	22.425	269.100
2006	8.748	2.115	25.145	301.700
2007	9.134	2.289	26.442	317.300
2008	9.481	2.346	27.377	328.500
2009	9.421	2.455	27.490	329.900
2010	9.293	2.255	26.731	320.800
2011	8.909	2.399	26.176	314.100
2012	9.611	2.399	27.800	333.600
2013	9.671	2.363	27.856	334.300
2014	9.723	2.287	27.800	333.600

Příloha 3: Rodinné skupiny

Rodinná skupina č.5 před rekonstrukcí

Rodinná skupina č.5 po rekonstrukci

Rodinná skupina č. 4 před rekonstrukcí

Rodinná skupina č. 4 po rekonstrukci